

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

170673

ERZURUM İLİ AŞKALE VE ILICA İLÇELERİNDE FAALİYET GÖSTEREN
TARIM İŞLETMELERİNDE ETLİK PİLİÇ (BROİLER) ÜRETİM DALININ
EKONOMİK ANALİZİ VE PAZARLAMA DURUMU

Aslı SAKLICA

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

ERZURUM

2005

Her hakkı saklıdır

Doç. Dr. Vedat DAĞDEMİR danışmanlığında, Aslı SAKLICA tarafından hazırlanan bu çalışma 11/08/2005 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Semiha KZILIOĞLU

İmza:

Üye : Doç. Dr. Nurinisa ESENBÜĞA

İmza:

Üye : Doç. Dr. Vedat DAĞDEMİR

İmza:

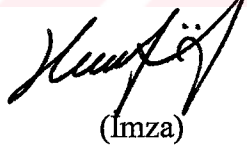
Üye :

İmza:

Üye :

İmza:

Yukarıdaki sonucu onaylarım

(İmza)

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Mehmet ERTUĞRUL ✓

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ERZURUM İLİ AŞKALE VE ILICA İLÇELERİNDE FAALİYET GÖSTEREN TARIM İŞLETMELERİNDE ETLİK PİLİÇ (BROİLER) ÜRETİM DALININ EKONOMİK ANALİZİ VE PAZARLAMA DURUMU

Aslı SAKLICA

Atatürk Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Vedat DAĞDEMİR

Bu araştırmada özellikle, Erzurum ilinde faaliyet gösteren tarım işletmelerinin broiler üretim dalları ele alınmış ve ekonomik durumları ortaya konulmuştur.

Erzurum ili Aşkale ve Ilıca ilçelerinde tespit edilen 36 tarım işletmesinde yer alan broiler üretim dallarından oluşan 3 farklı kapasite grubunda yürütülen çalışmada, işletmelerin üretimle ilgili genel durumları, üretim dallarının teknik özellikleri, toplam gelirleri, üretim masrafları, net gelirleri, brüt marjları, birim canlı ağırlık maliyetleri ve girdilerin masraflar toplamı içindeki payları tespit edilerek değerlendirilmiştir.

Üretim dallarının yılda besi devresi sayısı ortalama 6 olarak bulunmuştur. Cıvciv ölüm oranları; yaz dönemi için ortalama %3,66, kış dönemi için ortalama %8,88 olarak belirlenmiştir. Besi süresi ortalama 45 gün/devre, yemden yararlanma oranı ortalama 1,85 olarak hesaplanmıştır.

Bu çalışmada üretim dallarının gelir ve giderleri belirlenmiş olup, toplam gelirleri ortalama 19 332,28 YTL olarak bulunmuştur. Toplam gelirin üretim dalı ölçeği arttıkça arttığı, bu nedenle işletmelerin büyük ölçekle çalışmalarının daha kârlı olacağı tespit edilmiştir. İşletmelerin ortalama üretim masrafları 24 811,45 YTL olarak hesaplanmıştır. Broiler üretim dalları ortalama brüt marjları ve net gelirleri ise sırasıyla 8 504,17 YTL ve -5 479,17 YTL olarak saptanmıştır. Broiler üretim dallarının birim canlı ağırlık maliyetleri ise ortalama 0,253 YTL/kg bulunmuştur. Birim canlı ağırlık maliyetinin üretim dalı ölçeği arttıkça azaldığı, genel olarak üretim dalı ölçeği büyüdükçe girdi unsurlarının daha rasyonel kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu çerçevede araştırma yöresindeki tarım işletmelerinin etlik piliç (broiler) üretim dallarının mevcut sorunları belirlenerek sorunların çözümüne yönelik kimi öneriler getirilmiştir.

2005, 76 sayfa

Anahtar kelimeler: Etlik piliç işletmeleri, ekonomik analiz, kârlılık, maliyet, pazarlama durumu.

ABSTRACT

M.S. Thesis

ECONOMIC ANALYSIS AND MARKETING SITUATION OF PRODUCTION BRANCH OF BROILER IN AGRICULTURAL ENTERPRISES IN ERZURUM PROVINCE'S AŞKALE AND İLICA DISTRICTS

Aslı SAKLICA

Atatürk University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Department of Agricultural Economics

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Vedat DAĞDEMİR

In this survey, branch of broiler in agricultural enterprises in Erzurum province's Aşkale and İlica districts were sampled and the economical situations were determined. This study was conducted on three groups of capacity which consisted production branches of broiler of 36 agricultural enterprises in Aşkale and İlica districts of Erzurum. Production status, technical characteristics of production branches, total income, production costs, net incomes, gross margin, unit body weight costs and percentage of input costs to total costs were determined and evaluated.

The number of annual feeding period was average six. Average mortality ratio for chicks; for summer period 3, 66 % and for winter periods 8, 88% and average feeding times 45 days and feed consumption rate 1, 85.

In this study, incomes and expenses of production branches of broiler were determined. Total incomes of production branches average 19 332, 28 YTL were evaluated. It was observed that total incomes rose as the size of production branches rose. Consequently, in general bigger the size of the more profitable function attained. Average production costs 24 811, 45 YTL, respectively. Average gross margin and net incomes of production branches of broiler 8 504, 17 YTL and -5 479, 17 YTL, respectively. Average unit body weight costs 0,253 YTL/kg. It was observed that the unit body weight cost decreased as the size of the production branch rose and in general the bigger the size of the production branch the more the productivity in the input use attained.

In this frame, presence problems of production branches of broiler in agricultural enterprises in Erzurum province's Aşkale and İlica districts were found out exactly and some suggestions to solve the problems were given.

2005, 76 Pages

Keywords: Broiler Farms, economical analysis, profitability, cost, marketing situation.

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum bu çalışma Araştırma Fon Saymanlığınca desteklenen bir araştırma projesi olup (Proje No:2005/35) Doç. Dr. Vedat Dağdemir yöneticiliğinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmamın her aşamasında maddi ve manevi desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Vedat Dağdemir'e teşekkürü bir borç bilirim. Çalışma konum ile ilgili görüş ve eleştirilerinden faydalandığım Sayın Prof. Dr. Semiha KIZILOĞLU'na ve Tarım Ekonomisi Bölümünün diğer öğretim üye ve yardımcılara en içten teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmamda verilerin elde edilmesinde yardımcı olan Köylüm Piliç A.Ş. yönetim kurulu başkanı Cahit Bingöl'e ve anket sorularını sabırla cevaplayan yetiştiricilere teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmanın her aşamasında yakın ilgi ve desteğini esirgemeyen sevgili arkadaşlarım Ahmet Semih Uzundumlu'ya, Koray Er'e ve aileme teşekkür ederim.

Aslı SAKLICA

Temmuz 2005

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı	1
1.2. Araştırmanın Kapsamı	4
2. LİTERATÜR ÖZETLERİ	5
3. MATERYAL ve METOT	14
3.1. Materyal	14
3.2. Metot	14
3.2.1. Anket Safhasında Uygulanan Metot	15
3.2.2. Verilerin Dökümü ve Broiler Üretim Dallarının Analizinde Uygulanan Metot	15
4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA	20
4.1. Araştırma Yöresinde Etlik Piliç (Broiler) Üretim Dallarının Ekonomik Analizi	20
4.1.1. İncelenen Etlik Piliç (Broiler) Üretim Dallarının Ekonomik Yapısı	20
4.1.1.1. İncelenen Etlik Piliç (Broiler) Üretim Dallarının Genel Özellikleri	21
4.1.1.2. İncelenen Etlik Piliç (Broiler) Üretim Dallarının Teknik Özellikleri	26
4.1.2. İncelenen Etlik Piliç (Broiler) Üretim Dallarının Yıllık Faaliyet Sonuçları	34
4.1.2.1. Yetiştiricinin Toplam Geliri (Brüt Üretim Değeri, Brüt Hâsıla)	34
4.1.2.2. Değişir ve Sabit Masraflar	37
4.1.2.3. Üretim Masrafları	39

4.1.2.4. Net Gelir.....	45
4.1.2.5. Brüt Marj	46
4.1.2.6. Birim Canlı Ağırlık Maliyeti	47
4.2. Araştırma Yöresinde Etlik Piliç (Broiler) Yetiştiriciliği ve Pazarlama Durumu	48
4.2.1. Araştırma Yöresinde Etlik Piliç(Broiler) Yetiştiriciliği	48
4.2.2. Araştırma Yöresinde Etlik Piliç (Broiler) Üretim Dalına Yer Veren İşletmelerin Piliç Etini Pazarlama Durumu	50
4.2.3. Araştırma Yöresindeki Etlik Piliç (Broiler) Yetiştiriciliğinde Pazarlama Hizmetleri ve Pazarlama Kanalları	55
4.2.3.1. Pazarlama Hizmetleri	55
4.2.3.2. Pazarlama Kanalları	60
5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	63
KAYNAKLAR.....	72
ÖZGEÇMİŞ	76

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 01. İncelenen Broiler Üretim Dallarının Kurulu Kapasiteleri ve Sayılarına Göre Yüzde (%) Dağılımları	21
Çizelge 02. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Yetiştiricinin Yaş ve Eğitim Durumu	23
Çizelge 03. İncelenen Etlik Piliç (Broiler) Üretim Dallarında Kullanılan İşgücü Varlığı (E.İ.B.)	24
Çizelge 04. İncelenen Etlik Piliç (Broiler) Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerde Arazi Varlığı	26
Çizelge 05. İncelenen Broiler Üretim Kümeslerinde Kullanılan Altlık Miktarı	27
Çizelge 06. İncelenen Broiler Üretim Kümeslerinde Yerleşim Sıklığı	28
Çizelge 07. İncelenen Broiler Üretim Kümeslerinde Hayvan Ölümleri	28
Çizelge 08. İncelenen Broiler Üretim Kümeslerinde Tüketilen Yem Miktarı	32
Çizelge 09. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Yemden Yararlanma Oranı	34
Çizelge 10. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Yetiştiricinin Toplam Gelirini Oluşturan Unsurların Değerleri ve Yüzde(%) Dağılımı	36
Çizelge 11. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Değişir Masraflar	38
Çizelge 12. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Sabit Masraflar	39
Çizelge 13. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Üretim Masrafları	42
Çizelge 14. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Üretim Masraflarının Oransal Dağılımı	44
Çizelge 15. Yetiştiricinin Net Geliri	45
Çizelge 16. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Brüt Marj (YTL)	46
Çizelge 17. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Birim Canlı Ağırlık Maliyeti (YTL)	48
Çizelge 18. Erzurum İli Tavuk Varlığı (Adet)	49

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 01. Araştırma Yöresinde Broiler Entegrasyon Modeli	54
Şekil 02. Araştırma Yöresinde Tavuk ve Tavuk Eti Pazarlama Kanalları ..	61

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Tarım sektörü, insanoğlunun yaşaması için vazgeçilmez olan gıda maddelerinin üretildiği bir sektör olmasının yanında, milli gelir, istihdam, dış ticaret, tarımsal ve tarıma dayalı sanayiye yaptığı katkılardan dolayı milli ekonomilerde önemli görevler üstlenmektedir (Anonim, 2004).

Tarım sektörüne dâhil ürünlere baktığımız da, 2003 verilerine göre tarımsal üretimin %66,70'ini bitkisel, %25,20'sini hayvancılık, %2,80'ini ormancılık ve %5,30'unu su ürünleri üretimi oluşturmaktadır. Hayvancılığın, üretim değeri yönünden 2. sırada olması bu üretim kolunun tarımın iki temel unsurundan birisi olduğu tanımını doğrulamaktadır (Anonim, 2004).

Hayvancılık alt sektörü, insan beslenmesinde çok önemli rol oynayan hayvansal proteinin karşılanmasında, köyden kente göçün, buna bağlı olarak sağlıksız kentleşmenin önlenmesinde, kırsal alanda öz kaynaklara dayalı yeni istihdam olanaklarının oluşturulmasında, bölgeler arası dengeli kalkınmanın sağlanmasında ve diğer sektörlerle yeterli girdi sağlanması konusunda önemli iktisadi işlevlere sahiptir (Aral, 1985).

Dengeli beslenmenin insan hayatındaki önemi, nüfus artışına paralel olarak tarımsal üretimin ve verimin artırılmasını gerekli kılmıştır. Bunun sonucu olarak ülkeler gıda ihtiyaçlarını karşılayacak en etkin ve ekonomik kaynaklara yönelmiştir. Bütün ülkeleri hayvansal üretimi artırmaya zorlayan ana etken hayvansal proteinin yüksek biyolojik değere sahip olmasıdır. Hayvansal üretim sonucu elde edilen ürünlerin içerdiği hayvansal protein insanoğlunun kaliteli ve dengeli beslenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Ülkemiz kendi kendini besleyebilen ülkeler sınıfına dâhil edilmesine rağmen, ülkemizde beslenme (hızlı nüfus artışı, eğitim düzeyi düşüklüğü, gelir dağılımı dengesizliği, geleneksel beslenme alışkanlığı gibi nedenlerle) bitkisel kökenlidir. Buda hayvansal protein açığını beraberinde getirmektedir. Hayvansal kaynaklı protein tüketiminin ortalama 70 gr olması gerektiği halde, ülkemizde halen kişi başına hayvansal kaynaklı protein tüketimi 17 gr'dır (Kutlu vd. 2003). Bu açığın kapatılması hayvansal üretimin artırılmasını gerekli kılmaktadır.

Ancak kırmızı et üretiminin artırılması, besi süresinin uzunluğu, büyük ve küçükbaş hayvan sayılarında görülen gerilemeler, hayvan varlığının önemli bir bölümünün düşük verimli ırklardan meydana gelmesi gibi sebeplerle, kısa ve orta vadede önemli ölçüde mümkün görülmemektedir (Akkılıç, 1963).

Bu nedenle tavukçuluk giderek artan kırmızı et açığına karşılık, kendi üretim planını yapan ve halkın hayvansal protein ihtiyacı için ülke tüketimini eksiksiz karşılayabilen bir üretim dalıdır. Hayvancılığın alt kollarından biri olan tavukçuluk, hayvansal protein üretimini kolay, ucuz ve en kısa süre de gerçekleştiren bir üretim dalı olarak önemini korumaktadır. Zira sağlıklı olması, her yaştaki insan için üstün derecedeki beslenme gücü, yemden yararlanma oranlarının yüksek oluşu ve bu sayede kısa sürede arzının sağlanması, büyük baş hayvan yetiştiriciliği için elverişli sahaların günden güne daralması gibi nedenlerle bu sektör, sürekli artış gösteren dünya nüfusunun geleceğe dönük hayvansal protein ihtiyacını karşılayacak bir üretim dalı olarak görülmektedir (Ün, 1985).

Tavukçuluk, iklim ve toprak koşulları yönünden kesin istekleri olmayan, araziye bağımlılığı bitkisel üretime oranla çok az olan ve bu nedenle de dünyanın hemen her bölgesinde üretim olanağı bulunan bir tarımsal faaliyettir. Tavukçuluk, birçok ülkede önemli bir faaliyet koludur. Sadece ailenin ihtiyacını karşılamak için yapılandan, ticari amaçla yapılan tavukçuluğa kadar, çeşitli amaç ve kapasiteli işletmelere hemen her ülkede rastlamak mümkündür (Açıl, 1966).

Ülkemizde ise 1960'lı yılların sonuna kadar sadece aile ihtiyacını karşılamak amacıyla köy tavukçuluğu yapılırken bugün tavuk eti üretimi ticari tavuk işletmelerinde yapılır duruma gelmiş ve ticari bir sektör halini almıştır. 1970'li yıllardan beri sürekli bir gelişme içerisinde olan tavukçuluk kırmızı et üreticilerinin yaşadığı sorunları aşmış, modern teknolojilerin imkânlarından yararlanan güçlü entegrasyonlarla ülkemizin protein ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılar duruma gelmiştir. 1970'li yıllarda başlayan gelişme, 1980'li yılların ortasında hızını artırmış, özellikle broiler sektörü 1990'lı yıllara sağlam bir alt yapıyla girmiştir. Günümüzde de sektördeki gelişme aynı tempoyla devam etmektedir.

Türkiye'de etlik piliç yetiştiriciliğinde kullanılan üretim teknolojisi oldukça üstün seviyededir. Tavukçuluk sektöründe üretilen etlik piliçlerin %80,00'i modern tesislerde üretilmektedir. Bu tesislerin çoğu gelişmiş ülkelerdeki benzerlerinden daha yeni ve üretim standartları daha yüksektir (Anonim, 2004).

Türkiye'de broiler yetiştiriciliğindeki bu gelişmelere rağmen, üretim materyali hibrit genotip temini, yem fiyatları, yem kalitesi, hayvan hastalıkları, çevre ve barınak koşulları, soğuk hava deposu yetersizliği, teknik bilgi, ekipman, nitelikli personel yetersizliği, girdi fiyatlarının yüksek olması, maliyetlerin yüksek olması ve kredi sağlayamama gibi olumsuzluklar hala mevcuttur. (Bülbül ve Gündoğmuş, 1999). Ülke genelindeki bu sorunlar, Erzurum yöresi etlik piliç yetiştiriciliğinde de kendini göstermektedir. Üretimi direkt etkileyen bu olumsuz faktörleri ortaya koymak ve yüksek fiyatlı girdileri marjinal oranlarda kullanmak amacıyla, işletmeler safhasında yapılacak çalışmaların artması, sorunların belirlenerek çözüm önerileri geliştirilmesi sektörün gelişimi için çok önemlidir.

Ülkemizde broiler yetiştiriciliği ile ilgili olarak, daha çok teknik içerikli bilimsel araştırmalar yapılmış olup, işletmelerin yapısal analizi, mevcut üretim ve pazarlama durumları, üretim ve pazarlama sorunlarına yönelik araştırmalar oldukça yetersizdir. Bu nedenle broiler işletmelerinin genel bir değerlendirilmesinin yapılması, planlı üretim ve

pazarlama sorunlarının tespiti için işletme düzeyinde yapılacak araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Öztürk ve Durmuş, 2001).

Broiler yetiştiriciliği alanında yapılacak çalışmaların diğer bir amacı da tavukçuluğun üretim yapısının düzenlenmesi, iç ve dış ticaretimize daha fazla katkıda bulunması yönünde karar organlarına yardımcı olacak, ayrıca ulusal tarım politikalarının belirlenmesi ve yürütülmesini sağlayacak olan temel verileri sunmasıdır.

Bu tür çalışmaların, bölge düzeyinde ele alınması, ülke düzeyinde sonuçlara ulaşılmasını sağlayacak ve tavukçuluk sektöründe üretim ve pazarlama ile ilgili sorunların çözümünde, ülke çapında bir koordinasyona gidilmesine yardımcı olacaktır.

Bu araştırmanın amacı, Erzurum İli Aşkale-Ilıca ilçelerindeki broiler yetiştiriciliği yapan tarım işletmelerinin etlik piliç üretim dallarının mevcut durumunu, üretim koşullarını, teknik ve ekonomik yapılarını belirlemek, broiler üretim dalının yıllık faaliyet sonuçlarını, üretim maliyetlerini, mevcut üretim ve pazarlama yapılarını, üretim ve pazarlama sorunlarını ortaya koymak ve çözüm önerileri getirmeye çalışmaktır.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmada Erzurum ili Aşkale ve Ilıca ilçelerinde faaliyet gösteren tarım işletmelerinin sözleşmeli olarak sürdürdükleri etlik piliç (broiler) üretim dalına yönelik olarak 2004–2005 üretim yılı verilerine dayanan anket çalışmaları yapılmıştır. Çalışmada Köylüm Piliç yarı entegre firmasından ve Erzurum Tarım İl Müdürlüğü'nden alınan bilgi ve veriler de değerlendirilmiştir.

2. LİTERATÜR ÖZETLERİ

Etlik piliç yetiştiriciliği ile ilgili olarak yapılan araştırmalar, genel olarak üretim tekniği ve beslenme ile ilgilidir. Etlik piliç yetiştiriciliğinin ekonomik boyutunu yani karlılığını, maliyet yapısını, pazarlama yapısını irdeleyen çalışmaların azlığı dikkat çekmektedir. Etlik piliç yetiştiriciliği ile ilgili olarak yurtdışı ve yurtiçinde yapılmış bazı çalışmalar aşağıda sunulmuştur.

Açıl (1966); “Tavukçuluğun İktisadi Cephesi” adlı çalışmasında tavukçuluğun ülke ekonomisi ve halkın beslenmesinde önemli bir yere sahip olmadığını belirtmiş, ülkemizde araştırma dönemi olan 1962–1963 yıllarında tavuk eti ve yumurta tüketiminin çok düşük olduğunu vurgulamıştır. Araştırmada 1962–1963 yıllarında, ülkemizde kişi başına tüketilen yumurta miktarının yılda 2 kg, tavuk eti miktarının ise yılda 1,1 kg olduğu belirtilmiştir.

Noles (1969); “Tavukçuluk İşletmelerinde Tarımsal Gelir ve Kârın Maksimizasyonu için Optimum Kesim Zamanının Belirlenmesi” adlı çalışmasında, kesim için en uygun zamanının belirlenmesini amaçlamış, optimum kesim zamanının altıncı hafta olduğunu bulmuş ve böylece kârın maksimum olabileceğini belirtmiştir.

Bostan (1980); “İstanbul İli Tavukçuluk İşletmeciliğinin Ekonomik Yapısı ve Temel Yönetim Sorunları” adlı çalışmasında İstanbul ilindeki etlik piliç işletmelerinin ekonomik yapısını, karlılık ve verimlilik durumlarını ortaya koymayı amaçlamış ve tavukçuluğu ekonomik yönüyle ele almıştır. Araştırmada toplam işletme masraflarının % 59,80’ini yem masraflarının, % 21,14’ünü civciv masraflarının oluşturduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca 1 kg canlı ağırlık başına ortalama kar miktarını 5,8 TL olarak hesaplamıştır.

Çetin (1984); “Ankara İli Broiler İşletmelerinin Ekonomik Analizi” adlı çalışmasında işletmelerin ekonomik yapılarını incelemiş, yıllık faaliyet sonuçlarını ortaya koymuştur. İşletmelerde ortalama besi süresini 60,6 gün bulmuştur. İşletmeleri 5 000 adetten küçük, 5 000–10 000 adet, 10 000 adetten büyük olmak üzere 3 gruba ayırmıştır. 10.000 adetten büyük kapasiteye sahip işletmelerde birim üretim masrafına düşen GSH’nın en büyük olduğunu, bunun sonucu olarak ekonomik sonuçlar bakımından en kârlı işletmelerin 10 000 adetten büyük kapasiteye sahip işletmeler olduğunu ortaya koymuştur.

Akdemir (1987); “Adana-İçel İllerinde Etlik Piliç ve Yumurta Üretim Ekonomisi” adlı çalışmasında, Adana ve İçel illerinde etlik piliç ve yumurta üretimi yapan broiler işletmelerinde toplam işletme masrafları içinde yem giderlerinin % 58,60–63,20 arasında, yumurta üretimi yapan işletmelerde ise % 59,70–76,50 arasındaki oranlarda yer aldığını tespit etmiştir. Ülkemizde yem fiyatlarının yıl boyunca arttığını, tavuk eti fiyatlarının ise yıl boyunca mevsimsel dalgalanmalar gösterdiğini belirlemiş, bunun çözümü için ise devlet müdahalesinin gerektiğini, bunun yolunun ise yem, civciv, aşı gibi üretim faktörlerini işletmeciye sağlayan ve ürettikleri ürünleri değerlendiren bordlar ve kooperatifler gibi birliklerin kurulmasından geçtiğini bildirmiştir.

Turhan (1987); “Akçakoca Tavukçuluk İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Pazarlama Sorunları” adlı araştırmasında, işletmelerin üretim yapılarını ve sorunlarını, pazarlama sorunlarını ortaya koymuştur. İncelediği işletmelerde yem ve civciv gibi pahalı girdiler nedeniyle maliyetlerin yüksek olduğunu belirtmiştir. Toplam işletme masrafları içinde yem masrafları oranının %64,40, civciv masrafları oranının ise % 22,23 olduğunu belirlemiştir. Toplam masraflar içinde sabit masraflar payının % 7,20 ve değişken masraflar payının %92,80 olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca ilçedeki tavukçuluk işletmelerinin devir/yıl ortalamasını 4,6 olarak, yemden yararlanma oranını ise 2,6 olarak tespit etmiştir.

Sakarya (1990); “Ankara İli Kazan İlçesi Broiler Tavukçuluk İşletmelerinin Kârlılık ve Verimlilik Analizleri” adlı çalışmasında, ilçede broiler yetiştiriciliği yapan 26 tavukçuluk işletmesinin ekonometrik analizini yapmıştır. Elde ettiği iki yıllık input-output verileri ortalamalarına Cobb – Douglas üretim fonksiyonunu uygulamış 26 işletmenin marjinal masraf – hasıla değerlerini saptamıştır. İncelediği işletmelerde toplam broiler masraf unsurları içerisinde yem masrafının %64,10, civciv masrafının %19,70, işçilik masrafının %2,70, kredi faizinin %4,40, veteriner, ilaç ve aşı masrafının %3,00 oranında, bakım-onarım masrafının ise %4,40 oranında yer aldığını belirlemiştir.

Arabacı (1990); “Bursa İli Merkez İlçesi Kasaplık Piliç İşletmelerinin Ekonomik Yapı ve Sorunları” adlı çalışmasında ildeki broiler işletmelerinin ekonomik yapısını incelemiş, 1 kg canlı ağırlık maliyetlerini hesaplamış ve oluşturduğu 3 kapasite grubuna göre mukayeselerini yapmıştır. Üretim masrafları başına tarımsal gelirin en yüksek olduğu kapasite grubunun 10 001 adet ve üstü kapasiteye sahip işletme grubunun olduğunu belirlemiştir. Yine bu kapasite grubunda 1 kg canlı ağırlık maliyetinin diğer gruplara göre daha az olduğunu belirlemiş ve büyük kapasiteye sahip işletme gruplarının ekonomik avantaja sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Gümüşsoy (1992); “Ankara İli Kazan İlçesindeki Broiler (etlik piliç) İşletmelerinin Ekonomik Analizi” adlı çalışmasında, tesadüfî örnekleme yöntemiyle belirlediği 35 işletmeyi 5 000 adetten küçük, 5 000–10 000 adet arası, 10 000 adetten büyük olmak üzere 3 kapasite grubuna ayırmıştır. İşletmelerin ekonomik yapısını, yıllık faaliyet sonuçlarını ve üretim maliyetlerini ortaya koymuştur. 1 kg canlı ağırlık maliyetini hesaplamış ve bir besi dönemi sonunda en fazla kârı büyük ölçekli işletmelerin yaptığını, kapasiteleri azaldıkça maliyetlerinin yükseldiğini ortaya koymuştur. Broiler yetiştiricilerinin önemli sorunlarının ise sırasıyla; yem, civciv, kredi temini ve pazarlama olduğunu tespit etmiştir.

Albayrak (1993); “Tavuk Eti Sanayinde Pazarlama Hizmetleri ve Dağıtım Kanalları” adlı çalışmasında, ülkemizde tavuk etinin taze olarak tüketildiğini, bu

nedenle soğuk hava depolarının atıl kapasite ile çalıştığını ifade etmişlerdir. Ancak üretimin ve satışın fazla olduğu entegre tesislerde soğuk hava depolarının tam kapasite ile çalıştığını belirtmişlerdir. Türkiye’de mevcut kanatlı et depolama kapasitesinin yıllık 10 000 ton olduğunun tahmin edildiğini ifade etmişlerdir.

Özkorkmaz (1995); “Bandırma İlçesindeki Broiler Üretiminin Ekonomik Analizi” adlı çalışmasında ilçede bulunan 24 adet broiler işletmesinin ekonomik yapısını incelemiş, yıllık faaliyet sonuçlarını bulmuş ve üretim maliyetlerini hesaplamıştır. Etlik piliç üretiminde en yüksek maliyete sahip olan yem girdisinin üretim masrafları içerisindeki pay % 73,00’dır. Kapasitelerine göre 3 gruba ayırdığı işletmelerde 1 kg canlı ağırlık maliyetinin 10 000 adetten büyük kapasiteye sahip olan işletmelerde, 10 000 adetten az kapasiteye sahip işletmelere göre daha düşük olduğunu tespit etmiştir.

Akşit ve Miran (1997); “Sözleşmeli Etlik Piliç Üretimi ve Ege Bölgesindeki İşletmelerin Durumunun Değerlendirilmesi” adlı araştırmalarında, Ege bölgesinde sözleşmeli üretim yapan orta ve küçük kapasiteli broiler işletmelerinin durumlarını ortaya koymuşlar, entegre şirketlerle çalışan sözleşmeli işletmelerin, pahalı girdilerini temin etmede ve ürünlerini pazarlamada sıkıntı çekmediklerini, ancak sözleşmeli entegre şirketlerin ödedikleri üretim primlerinin yetersiz olduğunu ortaya koymuşlardır. Bu nedenle bu sözleşmeli işletmelerin birleşerek kuracakları kooperatiflerin, pahalı girdileri daha ucuza sağlayabilme ve ürünlerini aracısız pazarlama olanaklarına sahip olabileceklerini belirlemişlerdir.

Julie (1997); “Factors Affecting Poultry Meat Quality” adlı çalışmasında, tavuk etinin lezzetini kesim yaşının, pilicin cinsinin, yemin, çevresel koşulların (altlık, aydınlatma, havalandırma), soğutma, ambalajlama ve depolama koşullarının etkilediğini ortaya koymuştur.

Koç (1998); “Tavuk Eti Pazarının Ekonometrik Analizi” adlı çalışmasında, tavuk eti pazarındaki gelişmeleri incelemiş ve tavuk eti pazarının talep yapısını

belirlemeye çalışmıştır. Çalışmasında fiyat esnekliğini -0,21, tavuk eti ile kırmızı et çapraz fiyat esnekliğini 1,02, gelir – talep esneklik katsayısını 0,46 ve fiyat –talep esneklik katsayısını -0,68 olarak hesaplamıştır.

Tanrıvermiş ve Gündoğmuş (1999); “Türkiye Tavukçuluğunda Dikey Entegrasyon Eğilimleri” adlı araştırmalarında, ülkemizdeki yumurta ve etlik piliç işletmelerinin kooperatifler ve dikey entegrasyonlar oluşturduklarını, böylece girdi temini ve pazar bulma gibi sorunlarını çözdüklerini ortaya koymuşlardır. Ancak yumurta üretimi ve pazarlaması alanında çalışan işletmelerin entegrasyonlar veya kooperatifler şeklinde birleşemediklerini tespit etmişlerdir.

Fidan ve Güneş (1999); “Broiler Yetiştiriciliğinde İşgücü Kullanımı ve Üretim Maliyetlerinin Belirlenmesi” adlı çalışmalarında etlik piliç yetiştiriciliğinde işgücü kullanımı, üretim maliyetleri ve kârlılığı ortaya koymuşlar, bir besi döneminde 650 TL/ piliç kâr elde edildiğini (1996 sonu fiyatlarıyla), 1 kg canlı ağırlık maliyetinin ise 12 440 TL olduğunu hesaplamışlardır. Toplam maliyet içinde yem masrafının % 57,30, civciv giderinin ise %24,40 olduğunu ortaya koymuşlardır. Üretim döneminde kullanılan toplam işgücü saatinin içinde yemlemenin %32,00, sulamanın %37,60 oranıyla yer aldığını tespit etmişlerdir.

Saner (1999);”İzmir İli Kemalpaşa İlçesindeki Broiler İşletmelerinin Ekonomik Analizi” adlı çalışmasında, ilçedeki broiler işletmelerini kapasitelerine göre 3 gruba ayırmıştır. İncelediği işletmelerde birim canlı ağırlık başına elde edilen net geliri 2167 TL, brüt geliri ise 49 686 TL olarak bulmuştur. 10 001 ve üstü kapasiteye sahip işletme grubunun en yüksek getiriye elde ettiğini ortaya koymuştur

Bülbül ve Gündoğmuş (1999); “Türkiye Et Tavukçuluğu Endüstrisinde Üretim ve Pazarlama Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri” adlı çalışmalarında, Türkiye’de broiler endüstrisindeki üretim ve pazarlama aşamasında karşılaşılan sorunları ortaya koymuş ve bu sorunların ortadan kaldırılabilmesi için kooperatifler ve bordlar şeklinde örgütlenmenin gerekliliğini savunmuşlardır.

Tavukçuluk işletmelerinin üretimlerinde istikrarı sağlayabilmeleri, talep fazlası veya arz fazlalığı karşısında kendilerini koruyabilmeleri, fiyat dalgalanmalarından daha az etkilenebilmeleri açısından entegrasyonlara dâhil olmaları gerektiğini ortaya koymuşlardır.

Çobanbaş (1999); “Bursa ve Balıkesir İllerinde Sözleşmeli ve Serbest Olarak Broiler Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerin Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi” adlı çalışmasında Bursa ve Balıkesir illerinde sözleşmeli ve serbest olarak broiler üretimi yapan işletmelerin ekonomik yapısı ve sorunlarını, yıllık faaliyet sonuçlarını, üretim maliyetlerini incelemiş ve mukayeselerini yapmıştır. İncelediği işletmelerde 1 kg canlı ağırlık maliyetini sözleşmeli üretimde 217 226,20 TL, serbest olarak çalışan işletmelerde ise 202 478,50 TL olarak bulmuştur. Üretim masrafları içinde yem masrafları sözleşmeli üretimde % 74,40, serbest üretimde ise % 74,00’lük pay ile en yüksek değere sahip maliyet unsuru olarak ortaya konmuştur. Bu araştırmanın sonucunda işletme masraflarının hemen hemen aynı olmasına rağmen birim hayvan başına elde edilen kar yönünden serbest yetiştiriciliği daha avantajlı bulmuştur.

Öztürk (1999); “Samsun İli Broiler İşletmelerinde Üretim Maliyetlerinin Analizi ile Üretim ve Pazarlama Sorunları” adlı çalışmasında ildeki broiler işletmelerinin üretimle ilgili genel durumlarını, üretim masraflarını, kârlılık oranlarını, yem ve işgücü verimliliklerini tespit ederek değerlendirmiştir. İldeki işletmelerin üretim ve pazarlama sorunlarını ortaya koymuş, bu sorunların çözümü için ihtisas kooperatifleri şeklinde örgütlenmelerinin yararlı olacağını belirlemiştir.

Akman (2000); “Türkiye’de Beyaz Et ve Yumurta Üretimi, İç Tüketim ve Dış Satım Sorunları ve Öneriler” adlı çalışmasında, Türkiye’de beyaz et tüketimini, ihracat sorunları ve alınması gereken önlemleri ortaya koymuştur. Sektörde ileri teknolojiye sahip işletmelerin olduğunu, Avrupa standartlarında üretim yapıldığını, ancak yem ve damızlık gibi girdiler nedeniyle dışa bağımlılığın devam ettiğini, bu nedenle maliyetlerin yüksek olduğunu belirtmiş, bunun sonucu olarak da ülkemizin

özellikle komşu ülkelerdeki büyük ihracat potansiyelinden yararlanamadığını, dış pazarların kaybedildiğini ortaya koymuştur.

Çobanoğlu (2000); “Aydın İlinde Etlik Piliç İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Pazarlama Durumu” adlı araştırmasında, Aydın yöresinde hızla artan, etlik piliç yetiştiriciliği yapan işletmelerin, yapısal ve ekonomik analizlerini yaparak, yorumlamıştır. Ayrıca Avrupa Birliği’ne tam üyelik süreci ve Dünya Ticaret Örgütü Tarım anlaşmalarının ülkemiz etlik piliç sektörüne etkilerini tespit etmiştir. Bu çerçevede mevcut sorunları belirleyerek, sorunların çözümüne yönelik öneriler sunmuştur. Sektörde etlik piliç işletmelerinin, hibrit civciv temini, yüksek yem maliyetleri, girdi ve ürün fiyatındaki istikrarsızlıklar, tavuk hastalıkları, teknik eleman ve kalifiye işçi eksikleri, kredi, pazarlama ve ihracat sorunlarının olduğunu ortaya koymuştur.

Ertürk (2000); “Ankara İli Kızılcahamam İlçesinde KÖYTÜR’e Bağlı Olarak Faaliyet Gösteren Broiler İşletmelerinin Ekonomik Analizi” adlı çalışmasında, KÖYTÜR tarafından uygulanan kapalı entegrasyon sistemi içinde yer alan tarım işletmelerinin ekonomik yapısını incelemiştir. İnceleme işletmelerin et tavukçuluğu faaliyeti ile sınırlı kalmamış, işletmelerin diğer tarımsal faaliyet alanlarını da içine almıştır. İncelenen işletmelerde ortalama devre sayısını 5 olarak tespit etmiştir. Gayrisafi Üretim Değerini 19 532 746 483 TL bulmuştur. Bunun %5,60’ı büyükbaş hayvan yetiştiriciliğinden elde edilirken, %94,40’ı et tavukçuluğundan elde edilmiştir. Toplam işletme masrafları ortalama 17 773 045 856 TL olup, bunun %92,98’i değişen masraflara, %7,02’ si ise sabit masraflara aittir. Üretim masrafları içinde yem giderleri % 70,50, civciv giderleri ise %16,20 oranıyla yer almaktadır. Ayrıca bu çalışmasında, ülkemiz tavukçuluğunun üretim ve pazarlama sorunlarını ortaya koymuş, çözüm önerileri sunmuştur.

Kızıloğlu vd. (2000); “Tavuk Eti Sanayinin Tarım İşletmelerinin Tarımsal Yapılarına Olan Etkilerinin Ekonomik Analizi” adlı çalışmalarında, Erzurum ilinde KÖY-TÜR işletmesinin ve bölgede bulunan diğer tarım işletmelerinin tarımsal

faaliyet, üretim faktörleri, kaynak kullanımı açısından etkinliği ekonomik yönden incelenmiştir. Bu çalışmada Köytür'ün çalışma şekli, faaliyet kolları, girdi temini vb. konular anketler yardımıyla saptanmıştır. Anket verilerine göre bölgedeki işletmelerin tarımsal yapıları saptandıktan sonra, sözleşmeli ve serbest çalışan üreticilerin, tarımsal yapıları, işletmede mevcut işgücünün ve diğer üretim faktörlerinin kullanımı, faktör verimlilikleri ve tarımsal gelirleri açısından karşılaştırma yapılmıştır. Böylece hem tavuk yetiştiriciliğinin hem de sözleşmeli üretim sisteminin tarım işletmelerine olan etkisi ekonomik ve sosyal açıdan analiz edilmiştir.

Saner vd. (2000); "Türkiye'de Tavuk Eti Tüketimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme" adlı çalışmalarında makro verilerden yararlanılarak, tavuk eti tüketimini etkileyen faktörleri nicel ve kukla değişkenler yardımıyla ortaya koymuşlardır. Uyguladıkları ekonometrik analizde kişi başına düşen tavuk eti tüketim miktarını bağımlı değişken olarak, tavuk eti tüketimini etkileyen tavuk eti, dana eti, kuzu eti ve balık eti fiyatları, kişi başına düşen gelir, reklâm harcamaları gibi faktörleri ise bağımsız değişken olarak ekonometrik modellere dâhil etmişlerdir. Tavuk eti tüketiminde meydana gelen değişikliklerin nedenleri, bu değişkenlerle olan ilişkileri ortaya koyarak incelemişlerdir.

Öztürk ve Durmuş (2001); "Türkiye'deki Tavukçuluk İşletmelerinin Genel Durumu" adlı çalışmalarında, Türkiye'deki tavukçuluk alt sektörlerinin mevcut durumunu incelemişlerdir. Ülkemizde toplam olarak 10 555 adet tavukçuluk işletmesi mevcut olduğunu, bu işletmelerin toplam kapasitesi damızlıkçı ve ticari yumurtacı işletmelerde 44 846 470 adet/yıl, ticari etçi işletmelerde 136 334 704 adet/dönem olduğunu ortaya koymuşlardır. 2001 yılı Haziran ayı itibarıyla bu kapasitenin damızlıkçı ve ticari yumurtacı işletmelerde 31 915 156 adet/yıl, ticari etçi işletmelerde ise 96 777 637 adet/dönem kullanılmış ve %71,00'lık bir düzeyde kapasite kullanımı gerçekleşmiştir. Yumurtacı tavuk işletmelerinin %25,00'inin, etçi işletmelerin %40,00'inin 0 – 5 000 adet kapasiteye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Türkiye çapında rasgele örnekleme metodu ile yapılan anket sonuçlarından elde ettikleri bilgilere göre, tavukçuluk

sektöründe en önemli problemin üretim maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle kâr marjlarının düşüklüğü olduğunu ortaya koymuşlardır.

Konak vd. (2003); “Türkiye’deki Etlik Piliç Sektörünün Mevcut Durumu ve Dünya Genelindeki Gelişmeler” adlı çalışmalarında, Türkiye etlik piliç sektöründeki gelişmeler, rekabet olanakları ekonomik açıdan analiz edilmiştir. Ayrıca tam üyeliğine aday olduğumuz AB piyasalarında mevcut etlik piliç sektörünün konumu, kendi kendine yeterlilik durumunu da analiz etmişlerdir. Sektörle ilgili geleceğe yönelik öneri ve düşünceleri sunmuşlardır.

Dağdemir vd. (2004); “Türkiye’de Tavuk Eti Arz ve Talep Modelleri Tahmini” adlı çalışmalarında 1983 ve 1998 zaman serisindeki verileri kullanarak arz ve talebi etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla tavuk eti arz ve talep model tahmini yapmışlardır. Belirlenen arz ve talep modellerine göre, tavuk eti üretimini sığır eti ve tavuk eti üretici fiyatlarının etkilediğini belirlemişlerdir. Nüfus artışı ve koyun eti tüketici fiyatlarının tavuk eti tüketimini etkilediğini ortaya koymuşlardır. Arz elastikiyetinin, talep elastikiyetinden büyük olduğunu belirlemişler, fiyat değişimleri karşısında tavuk eti üreticilerinin, tüketicilerden daha hassas olduğunu tespit etmişlerdir.

3. MATERYAL VE METOT

3.1. Materyal

Tarım sektöründeki diğer işletmelerde olduğu gibi araştırmaya dâhil edilen broiler yetiştiriciliğine yer veren bu işletmelerde de muhasebe kayıtları tutulmamaktadır. Ayrıca alandaki tarım işletmeleri broiler (etlik piliç) üretim faaliyetlerini sözleşmeli olarak gerçekleştirdikleri için, sözleşmecî firma tarafından sağlanan girdilerin (yem, civciv, aşı, vb.) bedelleri ya da kullanılan miktarlarına ait yeterli veri temini güç olmaktadır. Bu nedenle veri temini ve analizde tutarlılık sağlamak için, alandaki broiler yetiştiriciliği yapan işletmelerin tamamının çalışmaya dâhil edilmesi ve tüm işletmelerde anket yardımıyla verilerin elde edilmesi uygun görülmüştür.

Tarım işletmeciliği konusunda Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümünde daha önceden düzenlenmiş anket soru formlarının ve KÖYLÜM Piliç A.Ş.'den elde edilen kaynakların incelenmesiyle amaca uygun olarak oluşturulmuş anket formları kullanılarak elde edilen 2004–2005 üretim yılına ait veriler araştırmanın birincil verilerini oluşturmuştur.

Araştırma yöresindeki broiler yetiştiriciliği yapan işletmelerin sosyo-ekonomik yönden tanıtılmasına yardımcı olacak bilgiler, konu ile ilgili bilgiler ve istatistikler çeşitli kamu ve özel kuruluşlarından sağlanmıştır. Bu kuruluşlardan elde edilen bilgiler araştırmanın ikincil verilerini oluşturmuştur.

3.2. Metot

Araştırma alanında faaliyet gösteren etlik piliç (broiler) üretim dalına yer veren işletmeler, Erzurum Tarım İl Müdürlüğü kayıtları ve Köylüm Piliç yarı entegre

A.Ş.'nde araştırmacı tarafından yapılan araştırmalarla tespit edildikten sonra, Erzurum ve Erzincan illerinde faaliyet gösteren Köylüm Piliç A. Ş. ile ön görüşme yapılmıştır. Araştırma yöresindeki broiler yetiştiriciliğine yer veren işletmeler, Erzurum ilindeki toplam broiler yetiştiriciliğine yer veren işletme sayısının %85,71'ini oluşturmaktadır. Araştırma alanı olarak seçilen Aşkale ve Ilıca ilçeleri merkez ve bağlı köylerinde broiler yetiştiriciliği yapan tarım işletmeleri (36 işletme) ankete dâhil edilerek tam sayım yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın anket, işletme analizi safhalarında kullanılacak metotlar aşağıda verilmiştir.

3.2.1. Anket safhasında uygulanan metot

Araştırma yöresinde ön anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma sonucunda anket sorularındaki eksiklikler giderilmiştir. Anket formlarının son haliyle broiler yetiştiriciliği yapan işletmeler üretim yılı sonunda ziyaret edilerek, üreticilere anket soruları yöneltilmiş, etlik piliç (broiler) üretim dalının analizi ve pazarlama durumlarının belirlenmesi için gerekli olan cevaplar alınmaya çalışılmıştır.

3.2.2. Verilerin dökümü ve broiler üretim dallarının analizinde uygulanan metot

Broiler yetiştiriciliği yapan işletmelerden broiler üretim dalları ile ilgili anket yapılarak sağlanan veriler, ayrıntılı olarak incelenerek Microsoft Excel 8,0 programı kullanılarak gerekli hesaplamalar yapıldıktan sonra, çizelgelere aktarılmıştır. Sonra bu veriler kapasite grupları itibariyle özetlenerek bulunan ortalamalara göre işletmelerin broiler üretim dallarının sosyal ve teknik koşulları ortaya konmuş, ekonomik yapıları, yıllık faaliyet sonuçları, üretim maliyetleri ve pazarlama durumu incelenmiştir.

Broiler üretimi yapan işletmelerinin, büyük bir çoğunluğu, aynı zamanda diğer tarımsal veya diğer tarım dışı faaliyetler ile de uğraşmaktadırlar. Ancak bu

çalışmada diğer benzer çalışmalarda olduğu gibi (Öztürk, 1999; Çobanoğlu, 2000), broiler üretim faaliyetinin ekonomik analizi amaçlandığından, sadece broiler üretim faaliyetine ilişkin bilgiler esas alınarak, diğer faaliyetler kapsam dışı bırakılmıştır.

Çalışmada, nüfus ve işgücü durumu, etlik piliç yetiştiriciliğinin yıllık faaliyet sonuçları, piliç ve piliç eti pazarlaması, fiziki girdi kullanımı ve üretim maliyetinin hesaplanmasında, aşağıda kısaca özetlenen yöntemler kullanılmıştır.

Çalışmada yıllık faaliyet sonuçları 6 üretim devresini kapsayan 2004–2005 üretim yılının ortalamalarından genel ortalamalarından oluşmuştur.

Broiler üretimine yer veren işletmelerde broiler üretim dalları anketler sonucunda belirlenen sahip oldukları kapasitelere göre gruplara ayrılmıştır.

5 000 adetden küçük kapasiteye sahip üretim dalları	1. Grup
5 000 – 10 000 adet kapasiteye sahip üretim dalları	2. Grup
10 001 adetden büyük kapasiteye sahip üretim dalları	3. Grup

İşletmelerde, işletme arazisi büyüklüğü hesaplanırken, mülk araziye, kiracılık veya ortakçılık ile tutulan arazi değeri dâhil edilerek ve bu değerlerden de, ortağa ve kiraya verilen arazi değeri düşülmektedir (Karagölge, 1996).

İncelenecek işletme sahibi ve ailesinin, etlik piliç yetiştiriciliğinde çalışan işgücünün, yaş, eğitim ve cinsiyet itibarıyla dağılımı ele alınacak ve işletmelerde çalışan işgücü, erkek işgücü birimi (EİB)¹ cinsinden tespit edilecektir. Aile işgücü hesaplamasında, araştırma yöresinde işletmelerdeki besi süreleri dikkate alınmıştır.

¹ EİB: Erkek iş birimidir. Burada 15-49 yaş arası erkek =1, 15-49 yaş arası kadın =0.75, >50 yaş erkek=0.75, >50 yaş kadın 0.50 ve 7-14 yaş arası çocuk =0.50 erkek iş birimi sayılmaktadır (Dağdemir, 2004).

Sözleşmeli broiler yetiştiriciliği yapan işletmeler, civcivle beraber, üretim için gerekli olan yem ve aşı giderlerini de, devre başında ücretsiz olarak sözleşmeci firmanın anlaşmış olduğu Cancan Piliç (C.P.) firması temin etmekte, bunların ücretleri de, dönem sonunda, üreticiye verilecek olan prim bedellerinden düşülmektedir. Dolayısıyla bunların bedelleri üreticiler tarafından net olarak bilinmemektedir. Bu nedenle üretim devreleri başında üretici tarafından bu girdilere bir harcama yapılmadığından masraflar arasında gösterilmemiştir.

Kümeslerin ısıtma, sulama, aydınlatma, havalandırma, altlık vb. giderlerinin belirlenmesinde üreticilerin verdikleri beyanlar esas alınmıştır.

İşletmelerde yemin ete dönüşüm oranı (yemden yararlanma oranı) aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır (Çobanoğlu, 2000).

$$\text{Yemden yararlanma oranı} = \frac{\text{Toplam Tüketilen Yem Miktarı (kg)}}{\text{Toplam Broiler Canlı Ağırlığı (kg)}}$$

İşçilik ücretleri hesaplanırken, yörede araştırma yapılan dönem için geçerli ücretler esas alınmıştır. Daimi ve geçici işçi kullanılmadığı için yabancı işgücü hesaplanmamıştır.

Amortisman masrafları; bina ve alet-makine sermayesi için hesaplanmıştır. Bu sermaye unsurları için hesaplanırken, demirbaşın niteliklerine göre ekonomik ömrü dikkate alınarak, Doğru Hat Metodu kullanılmıştır (Gülten, 1994; Dağdemir, 1998).

$$\text{Amortisman} = \frac{\text{Değer-Hurda değeri}}{\text{Ekonomik ömür}}$$

formülü ile hesaplanmaktadır (Aras, 1988).

Broiler yetiştiriciliği yapan işletmelerin broiler üretim dallarının; brüt üretim değeri, diğer bir ifadeyle toplam gelir (brüt hasıla), üretim masrafları, brüt marj, net gelir, birim canlı ağırlık maliyetleri hesaplanmıştır. Net gelir, toplam gelirden (brüt üretim değeri, brüt hâsıla), üretim masrafları çıkarılarak bulunmuştur.

Broiler üretim faaliyetine yer veren işletmelerde broiler üretim dalından elde edilen toplam gelir, diğer bir ifadeyle brüt üretim değeri; broiler üretim dalında bir yıl içerisinde yapılan yetiştiricilik faaliyeti sonucu elde edilen ürünlerin değeri ve üretim faaliyeti sonucu oluşan yan ürünlerin değerinden toplanması suretiyle belirlenmiştir. Üretim masrafları, üretim hacmine bağlı olarak orantılı bir şekilde artan veya azalan yani değişir masraflar, üretim hacmine bağlı olarak değişmeyen masraflar yani sabit masraflar, genel idare giderleri ve masraflar toplamının faizinden oluşmaktadır. Toplam brüt gelirden (brüt üretim değeri, brüt hâsıla), üretim masrafları düşülerek, net gelir ortaya konmuştur.

Brüt marjı hesaplamak için;

Brüt Marj = Brüt Üretim Değeri – Değişir Masraflar formülü kullanılmıştır (Karagölge, 1996).

Etlik piliç maliyeti, çeşitli hesaplamalar ile bulunan üretim masrafları değerinin, toplam canlı ağırlığa bölünmesiyle bulunmuştur. Genel idare giderleri, işletmenin yönetimiyle ilgili giderleri kapsamaktadır. Bu giderler masrafların %2,0'si ve %5,00'i arasında değişmektedir (Aktuğlu, 1965). Bu çalışmada genel idare giderleri olarak, masraflar toplamının % 3,00'ı alınmış (Açıl, 1974), değişen + sabit masraflara uygulanmıştır (Dağdemir, 1998).

Faiz giderlerinde reel faiz oranı dikkate alınmıştır (Dağdemir, 1998). Reel faiz oranı,

$$i = \frac{(1+r)}{(1+f)} - 1$$

i = reel faiz oranı

r = nominal faiz oranı

f = enflasyon oranıdır

$$i = \frac{1 + 0,160}{1 + 0,111} - 1 = 0,0441 \text{ (\%4,41)}$$

2004 yılı için reel faiz oranı hesabında; nominal faiz oranı T.C. Ziraat Bankasından alınan bilgiye göre %16 olarak (Anonim, 2005/a), enflasyon oranı olarak ise 2004 yılı ortalama TEFE %11,1 olarak (Anonim, 2005/b) dikkate alınmıştır. Hesaplamalar sonucu bulunan reel faiz oranı (%4,41), değişen + sabit masraflara uygulanmıştır (Dağdemir, 1998).

4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

Araştırma sonuçları değerlendirilirken, öncelikle broiler yetiştiriciliğine yer veren işletme ve işletmecilerin genel ve teknik özellikleri ele alınmıştır. Ekonomik analiz bölümünde işletmelerin broiler üretim dallarının, brüt üretim değerleri, üretim masrafları, brüt marjları, net gelirleri ile broiler canlı ağırlık maliyetleri hesaplanmıştır. Ayrıca yörede faaliyet gösteren etlik piliç yetiştiriciliğine yer veren işletmelerin broiler üretim dallarının pazarlama durumları ve pazarlama kanalları ele alınmıştır. Bundan sonra ki bölümde de işletmelerin broiler üretim dallarının sorunlarına değinilmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Son bölümde, araştırma sonuçlarından ortaya çıkan problemlere çözüm yolları geliştirilmeye çalışılmıştır.

4.1. Araştırma Yöresinde Broiler Üretim Dallarının Ekonomik Analizi

Erzurum ili Aşkale-İlca ilçeleri merkez ve bağlı köylerinde sözleşmeli broiler üretimi yapan işletmelerin broiler üretim dallarının ekonomik analizi için Köylüm Piliç yarı entegre A.Ş. 'den alınan bilgiler doğrultusunda sözleşmeli olarak kasaplık piliç (broiler) yetiştiriciliği yapan 36 işletmenin broiler üretim dalları ele alınmıştır. İşletmelerde yapılan araştırmalar sonucunda küçük aile tipi işletmeler oldukları, sözleşmeli olarak üretim yaptıkları için tüm üretim girdilerini kolaylıkla sağlayabildikleri ortaya çıkmıştır.

4.1.1. İncelenen broiler üretim dallarının ekonomik yapısı

Bu bölümde Erzurum ili Aşkale ve İlca İlçeleri merkez ve bağlı köylerinde faaliyette bulunan tam sayım yöntemi kullanılarak belirlenen etlik piliç (broiler) yetiştiriciliği yapan işletmelerin broiler üretim dallarının genel özellikleri, teknik özellikleri ve broiler üretim faaliyetlerine ilişkin yıllık faaliyet sonuçlarının yapılan analizler sonucunda ortaya konması amaçlanmıştır.

4.1.1.1. İncelenen broiler üretim dallarının genel özellikleri

Bu bölümde verilen bilgiler araştırma yöresinde bulunan broiler yetiştiriciliğine yer veren işletmelerde, işletme yöneticileri ile yapılan anketlerin değerlendirilmesi ile elde edilen verilere dayanmaktadır. Araştırmaya dâhil edilen faaliyetleri arasında broiler yetiştiriciliğine yer veren işletmelerin tamamı küçük aile işletmeleridir.

İşletmeler bitkisel üretim, büyük ve küçükbaş hayvan yetiştiricilik faaliyetlerine ek olarak etlik piliç (broiler) yetiştiriciliği yapmaktadırlar. İşletmelerin tamamında broiler üretimi yapılmakta olup, yumurta tavukçuluğu veya iki yönlü tavukçuluk yapan işletme bulunmamaktadır. İşletme sahiplerinin tümü gelirlerinin tamamını işletmeden sağlamaktadır. İşletme sahiplerinden birisi aynı zamanda köy muhtarlığı görevini de yürütmektedir.

İşletmelerin broiler üretim dallarının yıllık faaliyet sonuçlarının değerlendirilmesinde, üretim dalları üç ana kapasite grubuna ayrılarak incelenmiştir. Bu ayrıma göre birinci grup; 18 adet üretim dalından, ikinci grup; 15 adet üretim dalından ve üçüncü grup; 3 adet üretim dalından oluşmaktadır. Toplam üretim dalı sayısının %50,00'sini birinci grup üretim dalları, %41,67'sini ikinci grup üretim dalları ve %8,33'ünü üçüncü grup üretim dalları oluşturmaktadır.

Çizelge1. İncelenen Broiler Üretim Dallarının Kurulu Kapasiteleri ve Sayılarına Göre Yüzde (%) Dağılımları

Kapasite Grupları	Kapasite	Sayı	%
1. Grup	5 000'den küçük	18	50,00
2. Grup	5 000-10 000	15	41,67
3. Grup	10 000-+	3	8,33
Toplam		36	100

Araştırma yöresinde faaliyet gösteren işletmelerin tamamına yakının broiler üretim kümesleri 1984 yılında kurulmuş ve 1985 yılında üretime başlamışlardır. Sadece üç

işletme broiler yetiştiriciliğine 1990 yılında başlamışlardır. İşletmelerin tamamının 1984–1994 yılları arasında broiler yetiştiriciliğine başlamış olmasında o dönemde broiler (etlik piliç) yetiştiriciliğini teşvik etmek amacıyla uygulanan Kaynak Kullanımı Destekleme Fonu (KKDF) ve Köy-Tür A.Ş. tarafından sağlanan destekleme uygulamaları ve kredilerin katkıları büyüktür.

Broiler yetiştiriciliği yapan işletmeler 1985–2001 yılları arasında Köy-tür A.Ş. ile sözleşmeli olarak faaliyetlerini sürdürmüşler, ancak 2001 yılında Köy-Tür A.Ş.’nin iflasıyla üretimlerini durdurmuşlardır. 2004 Mayıs ayında Cancan Piliç A.Ş.’nin yöreye gelmesi ve yatırımlarına başlaması sonucu, bölgede etlik piliç yetiştiricilik faaliyeti yeniden canlanmış, Köylüm Piliç yarı entegre A.Ş. kurulmuş, var olan kümesler üretime başlamışlardır ve bir yıldan beri üretimlerine aralıksız devam etmektedirler. Hâlihazırda 50 üretim kümesi de kurulmak üzere inşa aşamasındadır.

İşletmelerin genelinde ortalama etlik piliç (broiler)kümes sayısı 1’dir. Kümeslerin tamamı betonarme olup, yapı malzemesi olarak tuğla ve/veya briket kullanıldığı görülmüştür. Kümeslerin çevre şartlarının kontrol edilebildiği yarı açık sistem denilen pencereci kümes tipinde inşa edildikleri, pencereler vasıtasıyla doğal havalandırma yapıldığı tespit edilmiştir.

Karasal iklime sahip olan, ağır kış şartlarının hüküm sürdüğü yörede işletmelerin tamamı kümeslerini yakıt olarak kömür kullanılan büyük saç sobalarla ısıtmaktadırlar. İşletmelerin hiçbirisinde jeneratör, biogaz tesisi ve gübre çukurları bulunmamaktadır.

Broiler üretim kümeslerinin 35 adedi işletme sahibinin kendi mülkü olup, sadece bir yetiştirici kiracılık ile işletmeyi yönetmektedir. Kiracılık ile faaliyette bulunan bu işletmecinin asıl mesleği inşaatçılık olup, mesleğini yapmamakta, etlik piliç yetiştiriciliğini kârlı bir faaliyet olduğunu düşündüğü için bu faaliyeti yürütmekte ve 800 YTL/yıl kira ücreti ödemektedir.

Üç kapasite grubuna dâhil olan üretim kümeslerinin tümü projeli olarak tesis edilmiştir. Analiz edilen 36 işletmenin tamamı etlik piliç (broiler) üretim faaliyetini Köylüm Piliç yarı entegre A.Ş. ile sözleşmeli olarak sürdürmektedirler. Köylüm Piliç A.Ş. yem ve civciv üretim imkânlarına sahip olmadığı için, civciv ve yem teminini Cancan Piliç entegre A.Ş.'nden sağlamaktadır.

— Yetiştirici ile İlgili Genel Bilgiler;

İncelenen broiler üretim dallarının tümünde, yetiştiriciler hem yönetici olarak, hem de adale gücü ile yani işçi olarak üretim faaliyetlerine katıldığı tespit edilmiştir.

Çizelge2. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Yetiştiricinin Yaş ve Eğitim Durumu

Kapasite Grupları	Kapasite (adet/devre)	Yetiştiricinin Yaşı	Yetiştiricinin Eğitimi (yıl)
1. Grup	5 000'den az	35,11	5,50
2. Grup	5 000- 10 000	42,73	6,60
3. Grup	10 000- +	40,33	9,00
Genel Ortalama		39,39	7,63

Yetiştiricilerin yaşı kapasite gruplarına göre, 35–42 yaş arasında değişmektedir (Çizelge 2). İncelenen broiler üretim dallarında yetiştiricilerin yaş ortalaması, kapasite grupları dikkate alınrsa en küçük kapasiteye sahip gruptan başlayarak sırasıyla; 35,11; 42,73; 40,33'dür. Kapasite grupları genel ortalaması ise; 39.39'dur. Yetiştiricilerin eğitim durumu incelendiğinde ise, ortalama eğitim sürelerinin 7,63 yıl olduğu tespit edilmiştir. Kapasite grupları itibariyle eğitim süreleri ise en küçük kapasiteye sahip gruptan başlayarak sırasıyla; 5,50; 6,60; 9,00 yıl olarak belirlenmiştir. Üretim dallarının kapasitesi arttıkça eğitim seviyesinin de yükseldiği tespit edilmiştir.

— İncelenen Broiler Üretim Dallarındaki İşgücü Varlığı ve Kullanım Durumu;

Üretim faaliyetinin temel unsurlarından biri olan işgücü varlığı ve kullanım durumu işletme sonuçlarını önemli ölçüde etkilemektedir (Kıral ve Rehber, 1986). İncelenen et tavukçuluğu üretim dalına yer veren işletmelerin, işletme sahibi ve broiler üretiminde çalışan aile işgücünün yaş, eğitim ve cinsiyet itibarıyla dağılımı dikkate alınmış ve broiler yetiştiriciliğinde kullanılan aile işgücü varlığı erkek işgücü birimi (E.İ.B.) cinsinden hesaplanmıştır (Çizelge3). Devamlı olarak işletme dışında bulunan aile bireyleri işgücüne dâhil edilmemiştir.

Burada aile işgücü kullanımı, etlik piliç yetiştiriciliğinde bir yılda harcanan işgücünü göstermekte olup, diğer bir ifade ile tüm devrelerde harcanan işgücü toplamını göstermektedir.

Çizelge 3. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Kullanılan İşgücü Varlığı (E.İ.B.)

Kapasite Grupları	7-14 Yaş Erkek ve Kadın		15-49 Yaş Erkek		15-49 Yaş Kadın		50+ Yaş Erkek		50+ Yaş Kadın		Toplam İşgücü	
	EİB	%	EİB	%	EİB	%	EİB	%	EİB	%	EİB	%
1. Grup	—	—	0,89	72,95	0,21	17,21	0,12	9,84	—	—	1,22	100
2. Grup	—	—	0,86	47,25	0,75	41,21	0,21	11,54	—	—	1,82	100
3. Grup	—	—	1,00	50,00	0,75	37,50	0,25	12,50	—	—	2,00	100
Genel Ortalama	—	—	0,92	56,73	0,57	19,83	0,19	11,66	—	—	1,68	100

İncelenen işletmelerde, İşletmeciler tarafından; broiler (etlik piliç) yetiştiriciliğinde yabancı işgücüne gerek duyulmadığı belirtilmiş, bu nedenle üretimin hiçbir devresinde yabancı işgücü kullanılmadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 3’de görüldüğü gibi, etlik piliç faaliyetinde çalışan işgücünün % 56,73’ünü 15-49 yaş erkek işgücü grubu oluşturmaktadır. Toplam işgücünün broiler üretim dalları

ortalaması 1,68 EİB (Erkek İşgücü Birimi)dir. Kapasite grupları itibariyle en küçük kapasite grubundan başlayarak sırasıyla; 1,22, 1,82 2,00 EİB olarak hesaplanmıştır.

İşletmelerde broiler üretim faaliyetinde, piliçlerin kesime gitmesinden sonra tekrar üretime başlayıncaya kadar ki ara dönemde kirlenen kümeslerin temizlenmesi, kümeslerdeki altlıkların kaldırılması, kümeslerin yıkanması, badana yapılması ve dezenfekte edilmesi, suluk ve yemlik düzeneklerinin yıkanması gibi adale gücü ile yapılan bütün işlemler aile işgücü tarafından yapılmaktadır. İşletmelerde broiler üretim dallarında genel olarak aile işgücü kullanılmaktadır.

— Arazi Varlığı ve Tasarruf Durumu;

Arazi mülkiyeti kavramı güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir. İşletme sahipleri ile toprak arasındaki o güçlü bağ kişilerden bağımsız sosyal bir olgudur. İncelenen işletmelerin tamamında, işletmeciler kendi mülk arazilerinde çalışmakta, kiraya ve ortağa arazi tutulmamakta, araziler kiraya ve ortağa verilmemektedir.

İncelenen broiler yetiştiriciliğine yer veren işletmelerde arazi varlığı ve tasarruf durumu Çizelge 4’de belirtilmiştir. Araştırma kapsamında olan işletmelerden ikinci gruba dâhil olan işletmelerden sadece biri topraksız olup, diğerlerinin tarım arazilerine sahip oldukları belirlenmiştir. İncelenen işletmelerin, ortalama arazi varlıkları 150,67 dekadır. Birinci kapasite grubunda ortalama arazi varlıkları 119,28 dekar, ikinci kapasite grubunda ortalama arazi varlığı, 145,73 dekar ve üçüncü kapasite grubunda ortalama arazi varlıkları 187,00 dekadır. Üçüncü kapasite grubu ortalama 187,00 dekar arazi varlığı ile en geniş arazi varlığına sahiptirler. Kapasite arttıkça işletmelerin arazi varlıklarının da arttığı görülmektedir.

İncelenen etlik piliç (broiler) üretimine yer veren işletmelerin sahip oldukları broiler kümes alanları ise ortalama 523,27 m² olarak hesaplanmıştır. Gruplar itibariyle, birinci kapasite grubuna dâhil üretim dallarında ortalama broiler kümes alanları 294 m², ikinci kapasite grubuna dâhil üretim dallarında ortalama broiler kümes alanları 539,16 m² ve

üçüncü kapasite grubuna dâhil üretim dallarında ortalama broiler kümes alanları ise 886,67 m² olarak tespit edilmiştir.

Çizelge 4. İncelenen Etlik Piliç (Broiler) Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerde Arazi Varlığı

Kapasite Grupları	Kapasite (adet/devre)	İşletme Arazisi (da)
1. Grup	5 000'den az	119,28
2. Grup	5 000- 10 000	145,73
3. Grup	10 000- +	187,00
Ortalama		150,67

4.1.1.2. İncelenen broiler üretim dallarının teknik özellikleri

Broiler yetiştiriciliğine yer veren işletmelerde broiler üretim dallarının teknik özellikleri araştırma yöresinde yapılan anketlerle toplanan verilerin değerlendirilmesi ve analizi sonucu elde edilen bulgulara göre verilmiştir.

— Broiler Yetiştiriciliğinde Kullanılan Genotipler;

İncelenen üretim dallarında yapılan anketler sonucu bölgenin kendine has iklim yapısına en uygun olduğu yetiştiriciler tarafından belirtilen Ross genotiplerinin kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca Ross genotiplerinin, gerek et verimi ve gerekse et kalitesi yönünden iyi olduğu ve yörede olumlu sonuçlar alındığı ifade edilmektedir.

— Kümeslerde Altlık (Yataklık) Kullanımı;

Broiler sürüsünün bakım ve idaresinde en önemli unsurlardan birini yataklık teşkil eder. Sürünün sağlığı, verimi ve dolayısıyla dönem sonu elde edilecek kâr, yeterli miktarda ve iyi kalitede yataklığın sağlanmasına ve bakımına bağlıdır (Anonim, 1997/a).

Çizelge 5. İncelenen Broiler Üretim Kümeslerinde Kullanılan Altlık Miktarı

Kapasite Grupları	Kapasite(adet/devre)	Kullanılan Miktar(kg/m ²)	Kullanılan Miktar(kg/hayvan)
1. Grup	5 000'den az	4,08	0,29
2. Grup	5 000–10 000	4,64	0,31
3. Grup	10 000+	5,64	0,41
Ortalama		4,79	0,37

Araştırma yöresinde etlik piliç yetiştiriciliğinde, altlıklı yer sistemi tercih edilmektedir. Altlık olarak daha çok saman, yumuşak talaş kullanılmakla beraber bazı işletmelerde çeltik kabuğu da kullanılmaktadır. Yetiştiriciler bu altlığı dökme ya da 40–50 kg.'lık çuvallar içerisinde alma yoluna gitmektedir. Kümeslerde altlık kullanımının en önemli faydası, özellikle kış mevsiminin sert geçtiği yörede ısı izolasyonunu sağlamak ve hayvanın üşümesini önlemek, ortamı ılık ve kuru tutmaktır.

Gruplar itibariyle hayvan başına düşen altlık miktarı, 0,29 kg ile 0,41 kg arasında değişmekte olup, ortalama 0,37 kg olarak belirlenmiştir.. Gruplara göre metrekareye düşen altlık miktarı 4,08 kg ile 5,64 kg arasında değişmekte olup, metrekareye düşen altlık miktarının grup ortalaması 4,79 kg'dır (Çizelge 5). Yetiştiriciler, kullanılan altlık miktarının yaz ve kış devrelerine göre değiştiğini ifade etmektedirler.

— Kümeslerde Yerleşim Sıklığı;

Yerleşim sıklığı, kümeste birim alanda bakılan hayvan (civciv) sayısını göstermektedir. Genellikle pencere/perdeli kümeslerde, etlik piliçlerin optimum gelişimi için, birim alana (m²), ortalama 13–14 arasında civciv konulması ya da birim alana ortalama 27 kg canlı ağırlık elde edilecek şekilde, yerleşim sıklığının ayarlanması gerektiği belirtilmektedir. Özellikle yaz aylarında m² ye konulacak piliç miktarı daha düşük tutulmakla beraber genel olarak tam otomatik modern kümeslerde, m²'ye 16 adet, diğer kümeslerde metrekareye 14 adet piliç yerleştirilmesi, üretimden beklenen sonuçların alınması için gerekmektedir (Anonim, 1997/a, Türkoğlu vd., 1997).

Broiler yetiştiriciliği yapan işletmelerde, etlik piliç kümeslerinde yaz devrelerinde sıcaklığın etkisiyle m²'ye ortalama 11,91 adet civciv konulduğu, kış devrelerinde ise ortalama m²'ye 14,07 adet civciv konulduğu görülmektedir. Gruplara göre ise yaz devresinde m²'ye konan civciv sayısının birinci kapasite grubunda 10,70 adet, ikinci kapasite grubunda 12,40 adet ve üçüncü kapasite grubunda ise 12,70 adet olduğu tespit edilmiştir. Kış devresinde ise birinci kapasite grubuna dâhil üretim kümeslerinde 13,22 adet, ikinci kapasite grubuna dâhil kümeslerde 13,67 adet ve üçüncü kapasite grubuna dâhil üretim kümeslerinde ise ortalama 15,33 adet metrekaareye civciv konulduğu görülmektedir (Çizelge 6).

Çizelge 6. İncelenen Broiler Üretim Kümeslerinde Yerleşim Sıklığı

Kapasite Grupları	Kapasite (adet/devre)	Yaz Devresi(piliç/m ²)	Kış Devresi(piliç/m ²)
1. Grup	5 000'den az	10,67	13,22
2. Grup	5 000–10 000	12,40	13,67
3. Grup	10 000+	12,67	15,33
Ortalama		11,91	14,07

— Devreler İtibariyle Yıllık Ölüm Oranları;

Broiler üretim kümeslerinde hayvan kayıpları, devrelere göre farklılık göstermektedir. Yetiştiriciler genelde, ilk haftadaki kayıplarının %1–3 dolayında olduğunu, fakat olağanüstü durumlarda bu oranın arttığını ifade etmektedirler.

Çizelge 7. İncelenen Broiler Üretim Kümeslerinde Hayvan Ölümleri

Kapasite Grupları	Kapasite (adet/devre)	Yaz Devresi Kayıpları (%)	Kış Devresi Kayıpları (%)
1. Grup	5 000'den az	3,65	6,65
2. Grup	5 000–10 000	4,00	9,55
3. Grup	10 000+	3,33	10,43
Ortalama		3,66	8,88

Araştırma yöresindeki ağır kış şartları nedeniyle yetiştiriciler, özellikle kış devrelerinde ölüm oranlarının arttığını ifade etmektedirler.

İncelenen broiler üretim kümeslerinde, ortalama ölüm oranının, yaz devresinde %3,66, kış devresinde ise %8,88 olduğu belirlenmiştir. Araştırma yöresinde özellikle kış mevsiminde ölüm oranında belirgin bir artış olduğu tespit edilmiştir. Birinci kapasite grubuna dâhil üretim kümeslerinde yaz devresi kayıpları ortalama %3,65, ikinci grup broiler üretim kümeslerinde %4,00 ve üçüncü gruba dâhil üretim kümeslerinde ise %3,33 olduğu tespit edilmiştir. Gruplar itibariyle kış kayıpları ortalamaları ise birinci grup üretim kümeslerinde %6,65, ikinci kapasite grubuna dâhil üretim kümeslerinde %9,55 ve üçüncü gruba dâhil üretim kümeslerinde ise %10,43 olduğu tespit edilmiştir.

— Etlik Piliçlerin Kesim Yaşları;

Genotipe bağlı olarak değişmekle beraber, günümüzde etlik piliçler 34–42 günde gelişimlerini tamamlayarak, kesim ağırlığına ulaşmaktadırlar (Şenköylü, 1996; Sarıca, 1996). Genotip ile beraber, cinsiyet farklılıkları da kesim yaşı üzerinde etkili olabilmektedir. Günümüzde tavuk etinin işleyebilen veya entegre tesislerle üretim yapabilen işletmelerin 45. günde kesim yaparak daha fazla gelir elde edebilecekleri belirtilmektedir (Konak vd, 1999).

Sözleşmeli yetiştiriciler, etlik piliçlerin kesim yaşına karar vermede, bağlı oldukları sözleşmecî firmanın söz sahibi olduğunu, firmanın da gerek piyasadaki fiyatlara, gerekse alıcının talep ettiği piliç ağırlığına, cinsiyete ve teslim zamanına bağlı olarak kesim zamanını belirlediğini ifade etmişlerdir. Araştırma yöresinde tüm kapasite gruplarına dâhil broiler üretim dallarında ortalama etlik piliç (broiler) kesim yaşı, hayvanların beslenme durumu, iklimsel koşullar, depolama olanaklarının yetersizliği gibi nedenlerle firmanın belirlemiş olduğu ortalama 45 gündür.

— Kümesleri Aydınlatma Durumu;

Broiler yetiştiriciliğinde, pencereli veya klasik kümeslerde sürekli aydınlatma uygulanmaktadır. Bu amaçla gündüz gün ışığından sonra geceleyin suni aydınlatma açılmaktadır. Aydınlatma süresi bakımından uygulama, ilk birkaç gün 24 saat aydınlatma, daha sonra 23 saat aydınlatma döneminden sonra, 1 saat karanlık dönem şeklindedir. Bu bir saatlik karanlık dönem, ani elektrik kesilmelerinde, civcivleri karanlığa alıştırmak için uygulanmaktadır (Anonim, 1997/a).

İncelenen broiler üretim kümeslerinde, kesikli aydınlatma uygulanmaktadır. Buradan hareketle, gün batımına doğru, suni aydınlatma yapılırken, gün doğumu ile birlikte, bu aydınlatmaya son verilmektedir. İlk günlerde sürekli aydınlatma uygulanmakta, ancak civcivlerin, kesime giderken yükleme sırasında veya herhangi bir elektrik kesintisinde korkup, belli bir yere sıkışıp, ölmelerini önlemek amacıyla, hayvanlar kısa bir süre için yaklaşık 1 saat kadar karanlığa alıştırılmaktadır. İlk haftadan sonra da yetiştirici, kesikli aydınlatma uygulamasına geçmektedir. Kış ve yaz dönemlerinde, gece ve gündüz saatlerinin değişmesi nedeniyle, elektrikli ek aydınlatma süresi de farklılık göstermektedir. İncelenen işletmelerin, yaz döneminde yaklaşık 9,5–10,5 saat, kış döneminde de 14–16 saat aydınlatma yaptıkları belirlenmiştir.

Aydınlatma kaynağı olarak da, büyük oranda ampul kullanmakla beraber, az oranda da flüoresan kullanılmakta olduğu belirlenmiştir. İncelenen broiler üretim kümeslerinde jeneratör kullanımı yoktur. Bu da civcivler için büyük risk teşkil etmektedir. Çünkü herhangi bir elektrik kesintisi durumunda oluşacak karanlık ortam civcivlerin korkmasına ve birbirlerini ezmelerine ve bu da civciv ölümlerine sebep olacaktır.

— Kümeslerin Isıtma Durumu;

Broiler yetiştiriciliğinde, optimum sıcaklığın dönem boyunca sağlanması gerekli olup, özellikle ilk 3–10 günlük civciv döneminde istenen sıcaklık ihtiyacının karşılanması çok önemlidir. Civcivler daha kümese gelmeden ısıtıcılar çalıştırılmalı, ilk günlerde

civcivleri ısı kaynağına yakın tutabilmek için, civciv muhafaza çemberleri kullanılmalı, ısıtıcıların yükseklikleri ayarlanarak, ısıtıcılar altında 32–33 °C'lik sıcaklık sağlanmalı, daha sonraki her hafta için, sıcaklık 2–3°C düşürülmelidir. Sıcaklık olarak sadece kümesin düşürülen ısısı değil, bu ısının sabit tutulabilmesi ve ani değişimler göstermemesi de çok önemlidir (Anonim, 1997/a).

İncelenen etlik piliç (broiler) kümeslerinin tümünde, odun ve kömür sobasının kullanıldığı belirlenmiştir. Araştırma yöresinde kış mevsimin çok ağır seyretmesi nedeniyle ısıtma masrafının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

— Kümeslerin Havalandırma Durumu;

Kümeslerde iyi bir hava akımı, sağlıklı büyüme ve beklenen performansın sağlanması için, mutlak surette gerekli bir uygulamadır. Yaz havalandırmasının asıl amacı, hayvan tarafından meydana getirilen fazla ısı ve gazları atarak, kümes ısını düşürmeye çalışmak, kış havalandırmasının esası ise karbondioksit, amonyak ve rutubet gibi kirletici maddelerin düşük bir seviyede tutulmasını sağlamak içindir (Anonim, 1997/a).

Genel olarak pencereci kümeslerde, doğal havalandırma ve fanlar vasıtasıyla mekanik havalandırma olmak üzere iki tür havalandırma yapılmaktadır. İncelenen etlik piliç (broiler) hemen tamamında doğal havalandırma yapılmaktadır. Üçüncü grup işletmelerde aspiratör bulunmakta, fakat kullanılmamaktadır.

— Kümeslerin Yemleme ve Sulama Sistemleri;

Günümüzde broiler işletmelerinde, genel olarak bantlı, spiral ve askılı yemlik kullanılmakta olup, otomatik bantlı yemlikte, bandın her iki tarafının da kullanılacağı düşünülmektedir, 30 piliç 1 metre bant, 25 piliç için 1 adet askılı yemlik, gerektiğinde 50 adet civciv için 1 adet tabla yemlik planlanmaktadır (Anonim, 1997/a).

Araştırma konusu olan etlik piliç (broiler) kümeslerinde, özellikle birinci ve ikinci kapasite grubuna dâhil kümeslerde genellikle askılı yemlik ve suluklar kullanılmakta, elle dağıtım yapılmaktadır. Fakat üçüncü gruba dâhil kümeslerde otomatik suluk ve yemlik kullanımı yaygındır.

— Etlik Piliçlerde Başarı (Performans) Değerleri;

Etlik piliçlerde en önemli performans değerleri; yem tüketimi, canlı ağırlık, yemden yararlanma oranı, yaşama gücü ve kesim randımanıdır (Saner, 1999). Ancak bu bölümde anketler yardımıyla çiftçi beyanlarından elde edilebilen yem tüketimi, canlı ağırlık ve yemden yararlanma oranı göstergeleri üzerinde durulmuştur.

- *Yem Tüketimi:* İncelenen işletmelerin tamamında, yemleme programı; başlangıç, büyüme ve bitiş olmak üzere üç döneme göre uygulanmaktadır. Bu programda; broiler civciv başlangıç yemi (starter), broiler piliç büyütme yemi (grower), broiler bitiş yemi (finisher) kullanılmaktadır. İşletmelerde devrelere, kesim yaşına, genotipe, sözleşmecı firma kararlarına ve piyasa koşullarına göre değişmekle beraber, piliçlerin ortalama olarak 2,2–2,4 kg canlı ağırlığa sahip olduklarında sözleşmecı firma tarafından alındığı tespit edilmiştir. Genellikle incelenen broiler üretim kümeslerinde bir pilicin 2,2–2,4 kg canlı ağırlığa ulaşması için ortalama 4,38 kg yem kullanıldığı anket verilerinin yardımıyla tespit edilmiştir.

Çizelge 8. İncelenen Broiler Üretim Kümeslerinde Tüketilen Yem Miktarı

Kapasite Grupları	Kapasite(adet/devre)	Tüketilen Yem Miktarı(kg/piliç)
1. Grup	5 000'den az	4,37
2. Grup	5 000–10 000	4,35
3. Grup	10 000+	4,41
Ortalama		4,38

İşletmeler ortalamasında, hayvan başına 4,38 kg yem kullanılırken, büyük ölçekli üçüncü grup işletmeler, 4,41 kg yem tüketimi ile en yüksek yem tüketimine sahip gruptur (Çizelge 8). Çizelge 8’de görülebileceği gibi kümeslerin kapasiteleri yani hayvan sayısı arttıkça tüketilen yem miktarı da artmaktadır.

Sözleşmeli çalışan işletmeler, sözleşmeciler firmaların 7–15 günlük stoklar halinde, iki-üç defada ve çuvalı olarak yem gönderdiklerini belirtmişlerdir. Yemin kalitesi konusunda herhangi bir sorun olduğunda firmaya iletiildiği, firmanın da bu soruna göre yem konusunda düzenlemeye gittiği belirlenmiştir. Bazen de firmaların yem konusunda, gerekli titizlik göstermediği, üreticiler tarafından ifade edilmiştir. Özellikle anket esnasında broiler üretim dallarına yer veren işletmeciler; son devre üretimde civcivlerde ölüm oranının arttığını belirtmişler, bunu da firmanın son devrede gönderdiği yeme bağlamışlardır. Yem kalitesi sorunu, üreticilerin en önemli sorunlarından biri olarak görülmektedir.

- *Canlı ağırlık:* İşletmelerde, kapasiteler itibariyle kesim yaşı gelmiş olan bir pilicinin canlı ağırlığı, 2,20–2,40 kg arasında değiştiği belirlenmiştir. Genel olarak piliçlerin, kesim yaşındaki canlı ağırlıkları 2,30 kg oldukları saptanmıştır. Bu değer üzerinde, özellikle sözleşmeciler firmaların kararları, stok durumları, piyasa koşulları, iç ve dış talepler, pazar istekleri, genotip özelliği ve yetiştiricinin tecrübesi, bakımı vb. etkili olmaktadır.
- *Yemden Yararlanma Oranı (YYO):* Broiler yetiştiriciliğinde en önemli göstergelerden birisi olan yemden yararlanma oranı (yem kullanım etkinliği) genotip ve yem kalitesi ile doğrudan bağlantılıdır.

Çizelge 9’da genel ortalamaya göre, yemden yararlanma oranının (YYO) 1,85 olduğu, ancak gruplar arasında büyük ölçekli olan üçüncü kapasite grubunun 1,82 ile en yüksek yemden yararlanma oranına sahip olduğu görülmektedir (Çizelge 9). Birinci kapasite grubunda ortalama yemden yararlanma oranı 1,86, ikinci kapasite grubunda ortalama

1,86 ve üçüncü kapasite grubunda ise ortalama 1,82 olarak saptanmıştır. Bu değerler, büyük kapasiteli işletmelerde yemden daha verimli ve etkin kullanıldığını göstermektedir.

Çizelge 9. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Yemden Yararlanma Oranı

Kapasite Grupları	Kapasite (adet/devre)	Yemden Yararlanma Oranı
1. Grup	5 000'den az	1,86
2. Grup	5 000–10 000	1,86
3. Grup	10 000+	1,82
Ortalama		1,85

4.1.2. İncelenen broiler üretim dallarının yıllık faaliyet sonuçları

4.1.2.1. Yetiştiricinin toplam geliri (brüt üretim değeri, brüt hâsıla)

Araştırma yöresinde, sözleşmeli olarak çalışan, bir başka deyişle fason etlik piliç (broiler) üretimi yapan yetiştiricinin toplam gelirini; etlik piliç satışı ve çuval satışlarından elde edilen gelirler oluşturmaktadır.

Etlik piliç (broiler) üretim dalında toplam gelir, diğer bir ifadeyle brüt üretim değeri; o üretim dalında bir yıl içerisinde yapılan yetiştiricilik faaliyeti sonucu elde edilen ürünlerin değeri ve üretim faaliyeti sonucu oluşan yan ürünlerin değerinden oluşmaktadır. Burada envanter değer artışının hesaplanmamış olmasının nedeni, devre başında üretime konulan civcivlerin 40–45 günlük kısa sürede elden çıkarılmış olmasıdır (Saner, 1999). Bu hesaplamada üretim kümeslerinden elde edilen tavuk gübresinin yörede ticari bir değere sahip olmadığı için ayrıca değerlendirmesi yapılmamıştır.

Elde edilen bulgulara göre incelenen broiler üretim dallarında, toplam gelir (brüt üretim değeri, brüt hâsıla), üç kapasite grubu itibarıyla Çizelge 10'da gösterilmiştir. Her kapasite grubunu oluşturan broiler üretim kümeslerinin gelir-gider kalemlerinin, her

kapasite grubundaki üretim kümesi sayısına göre ortalamaları alınmış, en son olarak genel yıllık ortalamaları hesaplanmıştır.

Gruplar itibariyle, birim kümes alanına düşen toplam gelir ve birim canlı ağırlığa düşen toplam gelir belirlenmiştir (Çizelge10).

Çalışmaya konu olan broiler üretim dallarının toplam gelirini etlik piliç satışı (evde tüketilen dâhil) ve çuval satışları oluşturmaktadır. Sözleşmeci firmanın yakıt primi uygulaması olmadığı için, işletmecilerin yakıt primi gelirleri bulunmamaktadır. Çizelge 10'daki gelir grupları, bir yıl içinde yapılan üretim devrelerinin (6 devre) toplamını, yani yıllık geliri göstermektedir.

İncelenen broiler üretim kümeslerinde, toplam gelirin kapasite grupları ortalaması 19 332,28 YTL olarak tespit edilmiştir. Birinci kapasite grubuna dâhil üretim kümeslerinde ortalama toplam gelir 9 995,44 YTL, ikinci kapasite grubuna dâhil üretim kümeslerinde ortalama toplam gelir 18 366,64 YTL ve üçüncü kapasite grubunda ise 29 634,75 YTL olarak hesap edilmiştir.

Çizelge 10'da görülebileceği gibi, birim kümes alanına düşen ortalama toplam gelir 33,83 YTL/m² olarak tespit edilmiştir. Gruplar itibariyle incelenirse, birinci kapasite grubunda birim kümes alanına düşen toplam gelirin üretim dalları ortalaması 34,00 YTL/m², ikinci kapasite grubunda ise birim kümes alanına düşen ortalama gelir 34,06 YTL/m² ve üçüncü kapasite grubunda ise 33,42 YTL/m² olarak tespit edilmiştir.

İncelenen etlik piliç (broiler) üretim dallarında, canlı ağırlık birimi başına düşen ortalama toplam gelir ise 0,189 YTL/kg olarak gerçekleşmiştir. Grup ortalamaları ise; birinci kapasite grubunda 0,186 YTL/kg, ikinci kapasite grubuna dâhil üretim dallarında 0,188 YTL/kg ve üçüncü kapasite grubuna dâhil broiler üretim dallarında canlı ağırlık birimi başına düşen toplam gelir ise 0,193 YTL/kg olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 10. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Yetiştiricinin Toplam Gelirini Oluşturan Unsurların Değerleri (YTL) ve Yüzde(%) Dağılımı

Gelir Grupları	1. Grup		2. Grup		3. Grup		Ortalama	
	(YTL)	%	(YTL)	%	(YTL)	%	(YTL)	%
Etlik Piliç Satışı (evde tüketilen dâhil) (YTL)	9 730,44	93,26	17 910,64	94,76	29 014,75	96,66	18 885,28	94,89
Çuval Gelirleri (YTL)	265,00	6,74	456,00	5,24	620,00	3,34	447,00	5,11
Toplam Gelir (YTL)	9 995,44	100,00	18 366,64	100,00	29 634,75	100,00	19 332,28	100,00
Birim Kümes Alanına Düşen Toplam Gelir(YTL/m ²)	34,00		34,06		33,42		33,83	
1 Kg Canlı Ağırlığa Düşen Toplam Gelir (YTL/kg)	0,186		0,188		0,193		0,189	

Çizelge 10'dan görülebileceği gibi, işletmelerin broiler üretim dallarında kapasite büyüklüğü arttıkça toplam gelirleri yani brüt üretim değerleri artmaktadır. Buna bağlı olarak etlik piliç (broiler) yetiştiricilik faaliyetinde büyük kapasitelerle çalışan işletmelerin daha avantajlı, daha kârlı olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Ancak birim kümes alanına düşen toplam gelir düşük kapasiteli üretim dalı gruplarında daha yüksek gerçekleşmekte, üretim kümeslerinin kapasitesi büyüdükçe metrekareye düşen gelirler azalmaktadır.

Ancak bir kilogram canlı ağırlığa düşen toplam gelir ise, yüksek kapasiteli üretim dalları grubunda daha yüksek gerçekleşmekte, üretim dalı kapasitesi büyüdükçe kilograma düşen toplam gelir artmaktadır. Bu da büyük broiler yetiştiriciliğinde büyük kapasitelerle çalışmanın getirisinin daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır.

4.1.2.2. Değişir ve sabit masraflar

Değişir masraflar; üretim hacmine bağlı olarak orantılı bir şekilde artan veya azalan masraflardır. Etlik (broiler) üretim dallarında değişir masraf unsurları; civciv bedeli, yem, veteriner, ilaç, aşı ve vitamin masrafları, geçici işçi ücretleri, sigorta masrafları, ısıtma, aydınlatma, su, altlık, temizlik/dezenfektan masrafları, alet-makine tamir bakım masrafları, pazarlama masrafları ve diğer cari masraflardan oluşmaktadır.

Çalışma konusu olan işletmelerin broiler üretim dallarında, değişir masrafların tespitinde üretim periyodu 45 gün olarak belirlenmiş ve yıllık sonuçlar 6 devreye göre hesaplanmıştır.

Değişir masraf unsurlarından civciv bedeli, veteriner, ilaç ve aşı masrafları, yem masrafları ele alınan üretim dallarında üretim devreleri başında, sözleşmeci firma tarafından karşılanmakta, üretim devresi sonunda üreticinin prim bedellerinden düşülmektedir. Bu nedenle değişken masraf unsurları arasında gösterilmemiştir. Ayrıca işletmelerde piliçlerin kesime gitmesinden sonra tekrar üretime başlayıncaya kadarki ara dönemde kirlenen kümeslerin temizlenmesi, kümeslerdeki altlıkların kaldırılması, kümeslerin yıkanması, badana yapılması ve dezenfekte edilmesi, suluk ve yemlik düzeneklerinin yıkanması gibi adale gücü ile yapılan bütün işlemler aile işgücü tarafından yapılmaktadır. İşletmelerde genel olarak aile işgücü kullanılmaktadır. Buna bağlı olarak geçici işgücüne gerek duyulmamaktadır. Bu nedenle değişir masraf kalemleri arasında geçici işçilik masraf kalemine yer verilmemiştir. Değişir masraflar gruplar itibariyle Çizelge 11’de gösterilmiştir.

İncelenen broiler üretim dallarında; ortalama toplam değişir masraf 10 828,11 YTL’dir. Gruplar itibariyle incelendiğinde ise; birinci kapasite grubunda toplam değişir masraf 7 246,78 YTL, ikinci kapasite grubunda 10 999,53 YTL ve üçüncü kapasite grubunda 14 238,02 YTL olarak hesaplanmıştır. Çizelge 11 incelendiğinde kapasite miktarı arttıkça değişir masrafların arttığı görülebilecektir. Buradan hareketle, broiler üretim

dallarının kapasite miktarları arttıkça üretim gerçekleştirmek amacıyla yapılan değişir masraf miktarının da arttığı sonucuna varılabilir.

Çizelge 11. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Değişir Masraflar

Değişken Masraf Unsurları	1.Grup	2.Grup	3.Grup	ORTALAMA
1. Cıvıv Masrafı	—	—	—	—
2. Yem Masrafı	—	—	—	—
3. Veteriner, Aşı ve İlaç Masrafları	—	—	—	—
4. Geçici İşçilik	—	—	—	—
5. Isıtma Masrafları	3 815,11	5 863,13	7 593,30	6 728,21
6. Elektrik-Su Masrafları	719,00	936,00	1 888,02	1 412,01
7. Altılık Masrafları	756,00	2 058,00	1 530,00	1 448,00
8.Temizlik/Dezenfektan Mad.	568,67	512,40	640,00	573,69
9.Alet-Makine Tamir-Bakım Masrafları	56,00	20,00	66,70	47,57
10. Hayvan Sigortası	—	—	—	—
11. Nakliye Masrafları	1 092,00	1 370,00	2 280,00	1 580,67
12. Muhasebe Ücreti	240,00	240,00	240,00	240,00
TOPLAM DEĞİŞİR MAS.	7 246,78	10 999,53	14 238,02	10 828,11

Sabit masraflar ise; üretim hacmine bağlı olarak değişmeyen masraflardır. İncelenen broiler üretim dallarında sabit masraflar; amortismanlar (bina ve alet-makine), binaların tamir-bakım masrafları, işletmeci ve ailesi ücret karşılığı'ndan oluşmaktadır. Ele alınan işletmelerde etlik piliç yetiştiriciliği faaliyetinde yabancı işgücü kullanılmamaktadır. Ayrıca işletmeciler tarafından; yabancı işgücüne gerek duyulmadığı belirtilmiş, bu nedenle broiler üretiminin hiçbir devresinde yabancı işgücü kullanılmadığı tespit edilmiştir Sabit masraflarda Çizelge 12'de gösterilmiştir. İncelenen broiler üretim dallarında, ortalama sabit masraf tutarı 12 271,65 YTL'dir. Değişir masraflarda olduğu gibi, sabit masraflarda işletmelerin kapasite miktarları arttıkça yükselmektedir. Kapasite grupları itibariyle sabit masraf miktarları, birinci kapasite grubunda 8 004,46 YTL, ikinci kapasite grubunda 11 959,19 YTL ve üçüncü kapasite grubunda 16 851,31 YTL

olarak tespit edilmiştir. Broiler üretim kümeslerinin büyüklüğü arttıkça kapasiteye bağlı olarak sabit masraflarda artmaktadır.

Çizelge 12. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Sabit Masraflar

Sabit Masraf Unsurları	1.Grup	2.Grup	3.Grup	ORTALAMA
1. İşletmeci ve Ailesi İşgücü Ücret Karşılığı	4 911,64	7 410,28	10 773,00	8 025,75
2. Amortismanlar	2231,82	3002,27	4845,01	3359,70
— Alet-Makine Amortismanı	562,94	962,27	2 098,34	1 207,85
— Bina Amortismanı	1 668,88	2 040,00	2 746,67	2 151,85
3. Bina Tamir Bakım masrafları	861,00	1 493,00	1 233,30	1 638,89
4. Bina ve Makine Sigorta Masrafları ve Vergiler	—	—	—	—
5. Bina ve Makine Kira Ücretleri	—	53,33	—	17,78
TOPLAM SABİT MASRAF.	8 004,46	11 959,19	16 851,31	12 271,65

Çizelge 12 incelendiğinde görülebileceği gibi, toplam sabit masraflar içinde en yüksek payı 8 025,75 YTL ile işletmeci ve ailesi işgücü ücret karşılığı almaktadır. Bunu amortisman masraf kalemi takip etmektedir. Amortisman masraf kaleminin işletmeler ortalaması 3 359,70 YTL olarak hesaplanmıştır. En az payı ise 1 638,89 YTL ile bina tamir bakım masrafları almaktadır. İkinci kapasite grubuna dâhil olan bir işletmede işletmeci kiracı olarak faaliyet göstermektedir. Bu nedenle sadece ikinci grupta bina kirası masraf kalemi olarak gösterilmiştir.

4.1.2.3. Üretim masrafları

Üretimde bulunabilmek için işletmede yapılması gereken masrafların tümünü ifade eder. İşletmenin gerçek ve itibari masraflarının toplamını üretim masrafları olarak gösterebiliriz (Karagölge, 1996).

Araştırma yöresinde bulunan işletmelerin etlik piliç (broiler) üretim dallarında üretim masraflarının saptanmasında, üretim periyodu ortalama 45 gün olarak belirlenmiş ve yıllık sonuçlar 6 devreye göre hesaplanmıştır. Sözleşmeli olarak broiler üretim faaliyetinde bulunan işletmelerde; civciv, yem, veteriner, ilaç ve aşı ücretleri dönem sonunda üreticiye verilecek prim bedellerinden kesilmek üzere, dönem başında firma tarafından ücretsiz olarak karşılandığı için, toplam giderlere dâhil edilmemiştir.

Ancak, yem masrafları etlik piliç (broiler) yetiştiricileri için önemli bir masraf kalemi olduğu için çalışmada verilme gereği duyulmuş ve Köylüm Piliç A.Ş.'den alınan birim yem fiyatına göre üretim dallarının yem masrafı hesaplanmıştır. Devre başlarında sözleşmecî firma tarafından ücretsiz karşılandığı ve devre sonlarında yetiştiricinin prim bedellerinden düşülmesi nedeniyle toplam masraflara dâhil edilmemiştir. Buna göre, hesaplanan yem masrafları gruplar itibarıyla; birinci kapasite grubuna dâhil üretim dallarında ortalama 10 095 YTL, ikinci kapasite grubuna dâhil üretim dallarında ortalama 18 178 YTL ve üçüncü kapasite grubuna dâhil üretim dallarında ise ortalama 27 919 YTL olarak hesaplanmıştır.

İncelenen etlik piliç (broiler) üretim dallarına ilişkin üretim masrafları, Çizelge 13'de ayrıntılı olarak verilmiştir. Araştırma konusu olan işletmeler broiler üretim faaliyetlerini sözleşmeli olarak sürdürmeleri nedeniyle civciv, yem, veteriner, ilaç ve aşı gibi masraf unsurları üretim devresi başında sözleşmecî firma tarafından sağlanmakta, bu girdilerin bedelleri devre sonunda üreticinin prim ücretlerinden kesilmektedir. Bu girdilerin bedelleri üreticilerin prim ücretlerinden kesildikten sonra prim bedelleri yetiştiriciye ödenmektedir. Yani üretici dönem başında bu üretim girdilerine masraf yapmamakta, sözleşmecî firma tarafından ücretsiz olarak sağlanmaktadır. Bu nedenle civciv, yem, veteriner, ilaç ve aşı gider unsurları üretim masrafları arasında gösterilmemiş, toplam giderlere dâhil edilmemiştir. Sadece işletmecinin kendisinin broiler üretiminde doğrudan üstlendiği işçilik masrafları (Saner, 1999), ısıtma masrafları, altlık masrafları, elektrik ve su masrafları, temizlik-dezenfektan masrafları, bina ve alet-makine tamir-bakım masrafları, bina ve alet-makine amortismanına yer verilmiştir.

Çizelge 13’de görülebileceği gibi ortalama üretim masrafı 24 811,45 YTL olarak tespit edilmiştir. Ortalama üretim masrafları içinde en yüksek payı aile işgücü ücret karşılığı almaktadır. İncelenen broiler üretim dallarında, daimi ve geçici işgücü kullanılmadığı için, bu çalışmada sadece aile işgücü ücret karşılığı hesaplanmıştır. Buna göre ortalama işçilik masrafı aile işgücü ücret karşılığından oluşmaktadır. Ele alınan işletmelerdeki broiler üretim dallarında ortalama işçilik masrafları 8 025,75 YTL olarak gerçekleşmiştir.

Ortalama üretim masraflarından ikinci büyük payı alan masraf kalemi ise ısıtma masraflarıdır. Bu masraf unsuru, araştırma bölgesinin kendine has ağır iklim koşulları nedeniyle daha önce yapılmış benzer çalışmalardan farklı olarak oldukça yüksek tespit edilmiştir. Ortalama üretim masrafları içinde ısıtma masrafları kaleminin payı 6 728,21 YTL olarak hesaplanmıştır. Ortalama üretim masrafları içinde üçüncü en yüksek payı alan masraf kalemi ise amortismanlardır. İncelenen broiler üretim dallarının tesis yıllarının 1984–1985 yılları gibi uzun süreler olması nedeniyle amortisman masrafları yüksek gerçekleşmiştir. İncelenen üretim dallarında, ortalama amortisman masrafı 3 359,70 YTL olarak tespit edilmiştir.

Çalışmaya dâhil edilen broiler üretim dallarında, kapasite grupları itibariyle ortalama üretim masrafı 24 811,45 YTL olarak belirlenmiştir. Gruplar itibariyle ise; birinci kapasite grubuna dâhil üretim dallarında 16 381,36 YTL, ikinci kapasite grubuna dâhil üretim dallarında 24 659,95 YTL ve üçüncü kapasite grubuna dâhil üretim dallarında ise ortalama üretim masrafı 33 393,05 YTL olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 13’de görülebileceği gibi, kapasite büyüklüğü arttıkça toplam üretim masrafları artmaktadır. Birim kümes alanına düşen ortalama üretim masrafı ise 47,42 YTL/m² olarak tespit edilmiştir. Ele alınan broiler üretim dallarında gruplar itibariyle birim kümes alanına düşen ortalama üretim masrafları ise; birinci kapasite grubuna dâhil üretim dallarında 55,72 YTL/m², ikinci kapasite grubuna dahil broiler üretim dallarında 45,74 YTL/m² ve üçüncü kapasite grubuna dahil üretim dallarında ise 37,66 YTL/m² olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 13’de görülebileceği gibi broiler üretim dallarının kapasite büyüklüğü arttıkça üretimi gerçekleştirmek için yapılan üretim masrafları artmakta, ancak birim kümes alanına düşen üretim masrafı ise kapasite büyüklüğü arttıkça azalmaktadır.

Çizelge 13. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Üretim Masrafları (YTL)

Gider Unsurları	1.Grup	2.Grup	3.Grup	Ortalama
1. Cıvciv Değeri*	—	—	—	—
2. Yem Masrafları*	—	—	—	—
3. Veteriner, Aşı ve İlaç Masrafları	—	—	—	—
4. İşçilik Masrafları				
Aile İşgücü Karşılığı	4 911,64	7 410,28	10 773,00	8 025,75
Daimi İşçi Ücretleri	—	—	—	—
Geçici İşçi Ücretleri	—	—	—	—
5. Isıtma Masrafları	3 815,11	5 863,13	7 593,30	6 728,21
6. Elektrik-Su Masrafları	719,00	936,00	1 888,02	1 412,01
7. Altılık Masrafları	756,00	2 058,00	1 530,00	1 448,00
8. Temizlik/Dezenfektan Maddeleri	568,67	512,40	640,00	573,69
9. Tamir-Bakım Masraf.	917,00	1 513,30	1300,00	3730,30
- Alet-Makine Tamir Bakım Masraf.	56,00	20,00	66,70	47,56
- Bina Tamir-Bakım Masrafları	861,00	1 493,30	1 233,30	1 638,89
10. Vergi-Sigorta Masrafları	—	—	—	—
11. Nakliye Masrafları	1 092,00	1 370,00	2 280,00	1 580,67
12. Amortismanlar	2 231,82	3 002,27	4 845,01	3 359,70
- Alet-Makine Amortismanı	562,94	962,27	2 098,34	1 207,85
- Bina Amortismanı	1 668,88	2 040,00	2 746,67	2 151,85
13. Muhasebe Ücreti	240,00	240,00	240,00	240,00
14. Bina Kira Ücretleri	—	53,33	—	17,78
15. Masraflar Toplamı	15 251,24	22 958,71	31 089,33	23 099,76
16. Genel İdare Giderleri	457,54	688,76	932,68	693,00
17. Masraflar Toplamının Faizi	672,58	1 012,48	1371,04	1 018,70
18. Üretim Masrafları Toplamı	16 381,36	24 659,95	33 393,05	24 811,45
19. Üretim Masrafları Toplamı/Birim Kümes Alanı (YTL/m ²)	55,72	45,74	37,66	47,42

*Sözleşmeli olarak broiler üretim faaliyetinde bulunan işletmelerde; cıvciv, yem, veteriner, ilaç ve aşı ücretleri dönem sonunda üreticiye verilecek prim bedellerinden kesilmek üzere, dönem başında firma tarafından ücretsiz olarak karşılandığı için, toplam giderlere dâhil edilmemiştir.

Üretim masrafları oransal dağılımları açısından incelendiğinde, broiler üretim dalları ortalamasında, üretim masrafları içerisinde işçilik masrafları (%30,76) ilk sırada yer alırken, bunu sırasıyla, ısıtma masrafları (%23,27), amortisman masrafları (%13,43) izlemektedir (Çizelge 13). Üretim masrafları içinde % dağılım olarak en az payı, sadece ikinci grupta bulunan bina kira masrafları (%0,07) almakta, bunu alet-makine tamir bakım masrafları (%0,21) ve temizlik/dezenfektan madde masrafları (%2,49) takip etmektedir.

Üretim masraflarının oransal dağılımı gruplar itibariyle incelendiğinde ise; üç kapasite grubunda da toplam üretim masrafları içinde en yüksek payları sırasıyla; işçilik masrafları, ısıtma masrafları ve amortismanlar almaktadır. Buna göre birinci grupta; işçilik masrafları %29,98; ısıtma masrafları %23,29 ve amortisman masrafları %13,62 oranıyla yer almaktadır. İkinci grupta ise, üretim masraflarından oransal olarak işçilik masrafları %30,05; ısıtma masrafları %23,77 ve amortisman masrafları %12,17 pay almaktadır. Üçüncü grup işletmelerde ise üretim masraflarından en yüksek payı %32,26 oranıyla işçilik masrafları almakta, bunu %22,74 ısıtma masrafları ve %14,51 oranıyla amortismanlar takip etmektedirler (Çizelge 13).

Üretim masraflarının oransal dağılımına bakıldığında, çalışmaya konu olan işletmeler broiler üretim faaliyetlerini gerçekleştirirken en büyük masraf kalemlerini üç kapasite grubunda da işçilik masrafları oluşturmaktadır. İncelenen broiler üretim dallarında, işçilik masrafları aile işgücü ücret karşılığında oluşmaktadır. Bunu ısıtma masrafları takip etmektedir. Bunun en önemli nedeni işletmelerin faaliyet gösterdikleri bölgenin ağır kış şartlarıdır. Ağır kış şartları nedeniyle üretim yapılan kümeslerde özellikle kış mevsimine denk gelen üretim devrelerinde sürekli kömür sobaları yakılmaktadır. Bu nedenle araştırma yöresinde broiler yetiştiriciliği yapan işletmelerin, diğer illerde faaliyet gösteren broiler işletmelerinden farklı olarak ısıtma masrafları yüksek gerçekleşmektedir.

Çizelge 14. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Üretim Masraflarının Oransal Dağılımı (%)*

1. Cıvciv Değeri**	—	—	—	—
2. Yem Masrafları**	—	—	—	—
3. Veteriner, Aşı ve İlaç Masrafları**	—	—	—	—
4. İşçilik Masrafları	29,98	30,05	32,26	30,76
<i>Aile İşgücü Karşılığı</i>	29,98	30,05	32,26	30,76
<i>Daimi İşçi Ücretleri</i>	—	—	—	—
<i>Geçici İşçi Ücretleri</i>	—	—	—	—
5. Isıtma Masrafları	23,29	23,77	22,74	23,27
6. Elektrik-Su Masrafları	4,39	3,79	5,65	4,61
7. Altlık Masrafları	4,61	8,34	4,58	5,84
8. Temizlik/Dezenfektan Maddeleri	3,47	2,10	1,92	2,49
9. Tamir-Bakım Masrafları	5,60	6,13	3,89	5,21
<i>- Alet-Makine Tamir Bakım Masraf.</i>	0,34	0,08	0,20	0,21
<i>- Bina Tamir-Bakım Masrafları</i>	5,26	6,05	3,69	5,00
10. Vergi-Sigorta Masrafları	—	—	—	—
11. Nakliye Masrafları	6,67	5,56	6,83	6,35
12. Amortismanlar	13,62	12,17	14,51	13,43
<i>- Alet-Makine Amortismanı</i>	3,43	3,89	6,28	4,53
<i>-Bina Amortismanı</i>	10,19	8,28	8,23	8,90
13. Muhasebe Ücreti	1,46	0,97	0,72	1,05
14. Bina Kira Ücretleri	—	0,22	—	0,07
15. Masraflar Toplamı	93,10	93,10	93,10	93,10
16. Genel İdare Giderleri (Masraflar Toplamının %3'ü)	2,80	2,80	2,80	2,80
17. Masraflar Toplamının Faizi	4,10	4,10	4,10	4,10
18. Üretim Masrafları Toplamı	100	100	100	100

*: Üretim periyodu ortalama 45 gün olarak belirlenmiş ve yıllık sonuçlar 6 devreye göre hesaplanmıştır.

** : Sözleşmeli olarak çalışan işletmelerde; cıvciv, yem, veteriner, ilaç ve aşı ücretleri dönem sonunda üreticiye verilecek prim bedellerinden kesilmek üzere, dönem başında firma tarafından ücretsiz olarak karşılandığı için, toplam giderler dâhil edilmemiştir.

4.1.2.4. Net gelir

Kapasiteler itibariyle elde edilen toplam brüt gelirden (brüt üretim değeri, brüt hâsıla), üretim masrafları düşülerek (toplam masraflar), net gelir ortaya konmuş ve aşağıda özet olarak verilmiştir (Çizelge 14).

Çizelge 15. Yetiştiricinin Net Geliri (YTL)

Gelir Unsurları	1.Grup	2.Grup	3.Grup	Ortalama
1.Toplam Gelir (Brüt Üretim Değeri)	9 995,44	18 366,64	29 634,75	19 332,28
2. Toplam Masraf (Üretim Masrafları Toplamı)	16 381,36	24 659,95	33 393,05	24 811,45
3. Net Gelir (1-2)	-6 385,92	-6 293,31	-3 758,30	-5 479,17
Net Gelir/Birim Kümes Alanı (YTL/m ²)	-21,72	-11,67	-4,24	-10,47
Net Gelir/Canlı Ağırlık (YTL/kg)	-0,12	-0,06	-0,02	-0,07

Araştırmaya dâhil broiler üretim dallarından elde edilen ortalama net gelir -5 479,17 YTL olarak gerçekleşmiştir. Gruplar itibariyle incelenecek olursa, birinci kapasite grubunda ortalama net gelir değeri -6 385,92 YTL olarak hesaplanmıştır. İkinci kapasite grubunda net gelir ortalamaları -6 293,31 YTL ve üçüncü kapasite grubunda ortalama net geliri ise -3 758,30 YTL olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge 15’de görüldüğü gibi, üç kapasite grubuna dâhil olan broiler üretim dallarının tamamı negatif gelir değerlerine sahiptirler. Araştırmaya dâhil edilen işletmeler broiler yetiştiriciliğinde zarar etmektedirler. Elde ettikleri gelir üretim masrafını karşılayamamakta, kâr elde edememektedirler. Buna rağmen broiler üretimine devam etmektedirler. Çünkü toplam masrafların önemli bir kısmını, örneğin; işletmeci ve ailesi işgücü karşılığı, amortismanlar gibi masrafları aile kendisi karşılamaktadır. Bunlar masraf unsuru olmakla beraber fiili harcama değildir. Fakat üretim masraflarına dâhil edilmektedir. Gerçekte broiler üretim faaliyetinde bu harcamalar (işletmeci ve ailesi

işgücü karşılığı, amortismanlar vb.) yapılmamaktadır. Bu nedenle üç kapasite grubuna dâhil olan broiler üretim dalları da, zarar ediyor görünmektedirler. Buna bağlı olarak net gelir hesabının üreticilerin gerçek durumlarını ortaya koymadığı, doğru ve tutarlı sonuçlar vermediği kanısına varılabilmektedir.

Genel bir değerlendirme yapılırsa; etlik piliç sektöründe küçük kapasiteli işletmelerle faaliyette bulunan üreticiler çok yüksek masraflarla çalışmakta ve masraflarını karşılayacak gelir elde edememektedirler. Bu küçük kapasiteli işletmelerin çözüm yolunun, işletme verimliliği ve performansının artırılması, aynı zaman da işletme kapasitelerinin artırılması olduğu sonucuna varılmaktadır.

4.1.2.5. Brüt Marj

Brüt marj İşletmenin çeşitli üretim kollarını karşılaştırmaya elverişli olan bir kıymettir (Karagölge, 1996). Ayrıca brüt marj, işletmede mevcut kıt üretim vasıtalarının kullanımı bakımından, üretim faaliyetlerinin rekabet güçlerinin belirlenmesinde önemli bir başarı ölçüsüdür (Erkuş vd., 1996). Tüm olarak işletmenin veya sadece bir üretim dalının ekonomik analizinde brüt marjla çalışmak daha doğru ve tutarlı sonuçlara ulaşmayı sağlamaktadır. Brüt marj hesabında sabit masraflar dikkate alınmadığı için daha kesin ve tutarlı sonuçlara ulaşılabilir.

Brüt marjı hesaplamak için; $\text{Brüt Marj} = \text{Brüt Üretim Değeri} - \text{Değişir Masraflar}$ formülü kullanılmaktadır (Karagölge, 1996).

Çizelge 16. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Brüt Marj (YTL)

Brüt Marj Unsurları	1.Grup	2.Grup	3.Grup	Ortalama
Brüt Üretim Değeri	9 995,44	18 366,64	29 634,75	19 332,28
Değişken Masraflar	7 246,78	10 999,53	14 238,02	10 828,11
Brüt Marj	2 748,66	7 367,11	15 396,73	8 504,17

Araştırmaya dâhil olan işletmelerde broiler üretim dallarının, ortalama brüt marj değeri 8 504,17 YTL olarak hesaplanmıştır. Gruplar itibariyle brüt marj değerleri sırasıyla; 2 748,66 YTL, 7 367,11 YTL ve 15 396,73 YTL olarak tespit edilmiştir. Bu değerler, işletmede broiler üretim faaliyetinde kıt üretim faktörlerinin verimli bir şekilde kullanıldığının ve işletmelerin broiler üretiminde rekabet güçlerinin yüksek olduğunun bir göstergesidir (Çizelge 16).

Çizelge 16’da görüldüğü gibi üç kapasite grubuna dahil broiler üretim dalında da, net gelir uygulamasının aksine kâr etmekte, brüt marj değerleri pozitif olarak hesaplanmaktadır. Bunun nedeni, sabit masrafların brüt marj hesabında dikkate alınmamasıdır. Brüt marj kavramına göre birinci grup broiler üretim dalları, gerçekte kâr elde etmekte ve üretimlerine devam etmektedirler. Buda brüt marj kavramının daha doğru ve tutarlı sonuçlar verdiğini ortaya koymaktadır. Üçüncü grup broiler üretim dalları en yüksek brüt marj değerlerine sahiptirler. Bir değerlendirme yapıldığında broiler üretim dallarının ölçeği arttıkça, yani kapasite büyüdükçe, brüt marjın arttığı bir başka ifadeyle üretim faaliyetinde rekabet güçlerinin arttığını yani daha başarılı oldukları sonucuna varılabilir.

4.1.2.6. Birim canlı ağırlık maliyeti

Araştırmaya dâhil edilen broiler üretim dallarında birim canlı ağırlık maliyetinin hesaplanmasında, üretim masraflarından tali gelirler olan çuval gelirleri ve evde tüketim için kesilen piliç değeri düşülmüş ve bulunan değer, ortalama canlı ağırlığa bölünerek 1 kg piliç canlı ağırlık maliyeti bulunmuştur.

Çizelge 17’de incelenen broiler üretim dallarının maliyet durumları gösterilmiştir. Buna göre; broiler üretim dallarının kapasite büyüklük gruplarına göre 1 kg canlı ağırlık başına düşen ortalama maliyet incelendiğinde; birim canlı ağırlık maliyetinin kapasite grupları ortalamasının 0,253 YTL olduğu görülmektedir.

Gruplar itibariyle incelenecek olursa; Birinci kapasite grubunda 1 kg canlı ağırlık maliyeti ortalama 0,299 YTL, ikinci grubunda 0,247 YTL ve üçüncü kapasite grubunda ise 0,213 YTL olduğu tespit edilmiştir.

Çizelge 17. İncelenen Broiler Üretim Dallarında Birim Canlı Ağırlık Maliyetleri (YTL)

	1.Grup	2.grup	3.Grup	Ortalama
1.Üretim Masrafları	16 381,36	24 659,95	33 393,05	24 811,45
2.Tali Gelirler	344,63	522,33	723,12	530,03
- Çuval Gelirleri	265,00	456,00	620,00	447,00
- Evde Tüketilen Piliç Değeri	79,63	66,33	103,12	83,03
3.Etlik Piliç Masrafları (1-2)	16 036,73	24 137,62	32 669,93	24 281,42
4.İşletmelerde Elde Edilen Yıllık Canlı Ağırlık (kg)	53 592,00	97 802,64	153 200,52	101 531,72
5. 1 kg Canlı Ağırlık Maliyeti (YTL)	0,299	0,247	0,213	0,253

Çizelge 17’de görüldüğü gibi işletmelerin kapasite büyüklüğü arttıkça birim canlı ağırlık maliyeti azalmaktadır. Bu da büyük kapasiteye sahip broiler üretim dallarının daha kârlı çalıştıkları ve birim canlı ağırlık maliyetlerinin azaldığı sonucunu ortaya koymaktadır.

4.2. Araştırma Yöresinde Etlik Piliç (Broiler) Yetiştiriciliği ve Pazarlama Durumu

4.2.1. Araştırma yöresinde etlik piliç(broiler) yetiştiriciliği

Türkiye’de ki modern tavuk işletmelerinin sadece %0,5–1,00 gibi bir oranı Erzurum’da bulunmaktadır. Tavuk varlığı bakımından da ülke varlığının %0,3’ü Erzurum’da bulunmaktadır (Anonim, 1997/b).

Çizelge 18. Erzurum İli Tavuk Varlığı (Adet)

	Türkiye	Erzurum	Erzurum/Türkiye (%)
Tavuk	166 273 000	503 500	0,3
Et Tavuğu	104 871 000	67 500	0,06
Yumurta Tavuğu	6 140 200	436 000	0,07

Kaynak: Anonim, 1997/b. Erzurum İli Kalkınma Raporu

Günümüzde Erzurum ili tavukçuluk faaliyetlerinin %60,00'ı köy tipi tavukçuluktur. Erzurum ilinde tavukçuluk yüksek oranda köy şartlarında yapılmakta ve tavuk eti yalnızca aile ihtiyacını karşılamak amacıyla üretilmektedir. Bu oran geçmiş yıllarda daha fazla olmasına rağmen, günümüzde gerek Erzurum'un kendine has iklim yapısının tavukçuluk için uygun oluşu, gerekse KÖYTÜR modeli ile sözleşmeli yetiştiriciliğin bölgede başarı ile uygulanıp yaygınlaşması sonucu bu oran azalmış, modern tavukçuluk yapan işletmelerin sayısı gün geçtikçe artmıştır. Araştırma yöresi sahip olduğu kendine has iklim yapısı ile etlik piliç (broiler) yetiştiriciliği açısından büyük uygunluk arz etmektedir. Erzurum'da tavuk yetiştiriciliği etlik piliç ağırlıklıdır. Bu nedenle Erzurum'da tavuk eti fiyatları, diğer bölgelerden daha ucuzdur.

Doğu Anadolu ve özellikle Erzurum dış pazarlar açısından diğer bölgelere oranla tavukçuluk bazında daha avantajlı konumdadırlar. Dünyanın en büyük piliç eti ithalatçı ülkeleri olan İran, Azerbaycan, Özbekistan ve Ortadoğu ülkeleri bölgeye komşu durumundadırlar.

Erzurum'da etlik piliç yetiştiriciliği yapan işletmelerin sayısında 90'lı yıllarda büyük bir artış görülmüştür. Bu işletmelerin tamamı Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV) tarafından sağlanan kredilerle kurulmuştur. Ancak 2001 yılı ekonomik krizi KÖY-TÜR'ün iflas etmesine neden olmuş, bu da diğer bölgelerde olduğu gibi araştırma yöresinde de etlik piliç üretim kümeslerinin kapatılması sonucunu beraberinde getirmiştir. Fakat Erzurum'da etlik piliç yetiştiriciliğini yeniden canlandırmak amacıyla 2004 yılında üreticiler tarafından 30 ortaklı KÖYLÜM Piliç Yarı Entegre A.Ş. kurulmuştur. Ancak bu şirket, yarı entegre tesis olması nedeniyle civciv, yem, veteriner ve aşı gibi ana

Üretim girdilerini temin amacıyla yabancı sermayeli Cancan Piliç (C.P.) firmasıyla anlaşmıştır. Bu aşamaların sonucunda Erzurum ili genelinde 36 broiler üretim kümesi yeniden faaliyete geçmiştir. Hâlihazırda 50 broiler üretim kümesi kurulma aşamasındadır. Erzurum ilinde halen faaliyette bulunan etlik piliç yetiştiriciliği yapan işletmelerin tamamı sözleşmeli olarak faaliyette bulunmaktadır. Etlik piliç yetiştiriciliği sektörün gerek girdi piyasası (civciv, yem, aşı, işçilik, yakacak vb.), gerek çıktı yani ürün piyasasının mevcut yapısı, serbest koşullarda üretim yapmalarına izin vermeyecek bir yapıda olması nedeniyle sözleşmeli olarak yapılmak durumunda kalınmaktadır.

Bu bağlamda araştırma yöresinde, faaliyette bulunan sözleşmeci Cancan Piliç firmasına ait olan 2450 adet/saat kapasiteli 1 adet kesimhane bulunmaktadır. İşletmelerde yetiştirilen canlı piliçler, firma tarafından toplanmakta, kesimhane’de işlendikten sonra tüketicinin hizmetine sunulmak üzere yine firma tarafından ağırlıklı olarak Erzurum ili ve Doğu Karadeniz Bölgesindeki tüketicilere sunulmak üzere dağıtımı yapılmaktadır.

Erzurum’da etlik piliç üretimine yer veren işletmelerde broiler üretim kümeslerinin %50,00’ının kapasiteleri 5000 adet/dvre’nin altındadır. Erzurum ilinde tavuk eti üretimi 2002 yılında 3322 ton, 2004 yılında 7000 ton olarak gerçekleşmiştir (Anonim, 2002).

4.2.2. Araştırma yöresinde etlik piliç (broiler) retim dalına yer veren işletmelerin piliç etini pazarlama durumu

Türkiye’de sözleşmeli üretim sisteminde faaliyette bulunan tavuk eti üretim ve pazarlama entegrasyon modelleri civciv ve yemi kendi üreten tam entegre şirketler (%70) ile civciv ve yemi dışardan alan yarı entegre şirketler (%30) olmak üzere iki başlık altında toplanabilir.

— Civciv ve Yemi Kendi reten Tam Entegre şirketler;

Türkiye piliç eti üretiminin yaklaşık %70'i civciv ve yemi kendi üreten tam entegre şirketler tarafından sağlanmaktadır. Bu model de kendi içerisinde Köy-Tür Modeli Entegrasyon ve Sözleşmeli Statüde Entegrasyona Giren İşletmeler olarak 2 gruptan oluşmaktadır.

- **Köy-Tür Modeli Entegrasyon;** Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV) ve küçük aile işletmelerinin ortaklığı ile kurulan şirketlerden oluşmaktadır. Şirketler ortağı olan işletmelerin yanında, ortak olmayıp sözleşmeli statüde çalışmak isteyenlerle de üretim yapmaktadır. Sözleşmeci firmalar tarafından sağlanan civciv, yem, aşı, ilaç, dezenfektan ve kümes ekipmanları, altlık ve yakacaklar, sözleşmeli yetiştiricilerin işletmelerine taşınarak teslim edilmektedir. Ülke civcivinin ve piliç eti üretiminin yaklaşık %20'si, bu yöntemle sağlanmaktadır.
- **Sözleşmeli Statüde Entegrasyona Giren İşletmeler;** Bu modelde çiftçi şirket ortağı değildir. Bu modelde köy-tür modelinde olduğu gibi yem, civciv ve teknik hizmetler şirketçe sağlanır. Ancak iki çeşit uygulama mevcuttur.

Birinci uygulamada; civciv, yem ve ilaç aynı kredilerde olduğu gibi borçlandırılarak işletmeye teslim edilir. Dönem sonunda üretilen piliç, canlı olarak şirketçe teslim alınır. Canlı pilicin teslim alındığı tarihteki civciv, yem, ilaç ve yakacak fiyatları esas alınarak, üreticiye aynı olarak verilen girdilerin bedelleri hesaplanarak bulunur. Teslim ettiği canlı piliçten olan alacağından, borcu düştükten sonra kalan miktar, üreticiye ödenir.

İkinci uygulamada; tüm girdiler ve üretilen piliç şirketin malıdır. Çiftçi kendi kümesinde sadece bakıcı gibi çalışır. Dönem sonu kesimhaneye getirilen piliçlerin canlı ağırlıkları belirlenerek kg başına önceden belirlenen ücret üreticiye ödenir.

Her iki yöntemde de, üretim ve ürün kalitesi şirketçe izlenir. Damızlık ve yem üretimi yanında, aşı, ilaç ve dezenfektan temini de bu şirketlerce sağlanır. Bazıları kümeste kullanılacak yakacak bedelini üreticiye ayrıca öderken, bir kısım şirket bakım ücretini yakacak dâhil olarak belirler. Üreticinin yetiştirme faaliyeti sonucu, şirket tarafından

belirlenen fire oranı, yemin ete dönüşümü oranı gibi teknik parametrelerin üzerinde verim alınması halinde, entegre firmadan alacağı ücret artar. Teknik parametrelerin altında kalan üreticilerin ise alacakları ücretleri, başlangıçta belirlenen ücretlerin altına düşer.

Şirkete ait modern kesimhanelerde kesim, paketlenme işlemleri yapıldığı gibi, pazarlama faaliyetlerini de şirket yürütür. Bu tür faaliyette bulunan şirketler, üretim plânlamasını mümkün olduğunca, sahip oldukları pazar imkânını dikkate alarak yaparlar. Türkiye piliç eti üretiminin yaklaşık %50'sinin bu yolla yapıldığı tahmin edilmektedir (Çobanbaş,1999).

— Cıvcı ve Yemi Dışardan Alan Yarı Entegre Şirketler;

Türkiye etlik piliç sektöründe görülen ikinci entegrasyon modelinde ise, şirketler cıvcı ve yemi kendi üretim imkanlarına sahip olmadıkları için, tam anlamıyla entegre olmuş sayılmazlar. Diğer tam entegre şirketlerden temin ettikleri cıvcı ve yemi borçlandırma işlemlerini takiben, sözleşmeli üreticilere devrederler. Üretim aşamasında başka hizmet vermedikleri gibi, kalite üzerinde etkileri yoktur. Piliçler kesim aşamasına geldiklerinde, o günkü fiyatlarla, üreticinin borcu ve alacağı hesaplanır. Bu yarı entegre şirketler, cıvcı ve yem üretimi için gerekli büyük yatırımları yapacak imkanlara sahip olmadıkları gibi, birçoğunun kesimhaneleri modern değildir. Ayrıca birkaçı hariç, -40°C şoklama ve -18 °C muhafazalı soğuk depolara, rendering tesislerine sahip değildir. Üretimlerini talebin yoğun olduğu aylara göre düzenleyen bu şirketlerin üretim miktarları zaman zaman dalgalanma göstermekle birlikte, arz-talep dengesi üzerinde olumsuz etkileri yoktur. Ülkenin birçok yerinde bulunan ve sayıları oldukça fazla olan bu yarı entegre şirketler, ürünlerini daha çok açık ve taze olarak pazarlamayı tercih ederler. Mevcut yıllık üretimin, yaklaşık %10'luk kısmı bu şekilde elde edilmektedir.

Araştırma alanında etlik piliç (broiler) yetiştiricilik faaliyetinde uygulanan entegrasyon modeli cıvcı ve yemi dışardan alan yarı entegre şirketler aracılığıyla yapılan sözleşmeli sistemdir.

Araştırma yöresinde faaliyet gösteren Köylüm Piliç Entegre firması civciv, yem, aşı vb. ana üretim girdilerini üretme imkânına sahip olmadığı için yarı entegre olarak faaliyetini sürdürmektedir. Firma civciv, yem ve aşı gibi girdileri anlaşmalı olduğu Cancan Piliç (C.P.) tam entegre şirketinden temin etmektedir. Yöredeki etlik piliç yetiştiricilerinin bazıları Köylüm Piliç yarı entegre şirketinin ortağı olarak üretimlerine devam etmekte, diğerleri ise şirket ortağı olmadan sözleşmeli statüde faaliyet göstermektedirler. Yapılan anket çalışmaları sonucunda; sözleşmecî firmanın hem ortağı olan hem de sözleşme yaptığı üreticilere civcivi, yemi, aşırı ve ilacı anlaşma yapmış olduğu Cancan Piliç tam entegre şirketi aracılığıyla sağladığı anlaşılmıştır. Ayrıca sözleşmecî firma her üretim devresi başında civciv, yem, veteriner, aşı ve ilaç girdilerini ücretsiz temin etmekte ve üretim devreleri sonunda bu masraf unsurlarının bedellerini, üreticiye ödediği prim bedellerinden kesmektedir.

Ayrıca sözleşmecî firmanın yetiştiriciye vereceği prim bedellerinin önceden belli olduğu, veterinerlik hizmetinin sağlandığı, piliç eti kalitesi ile ilgilenildiği, yemin ete dönüşümü, ölüm azlığı gibi, verimliliği artıran durumlarda üreticilere ek prim verildiği de belirlenmiştir.

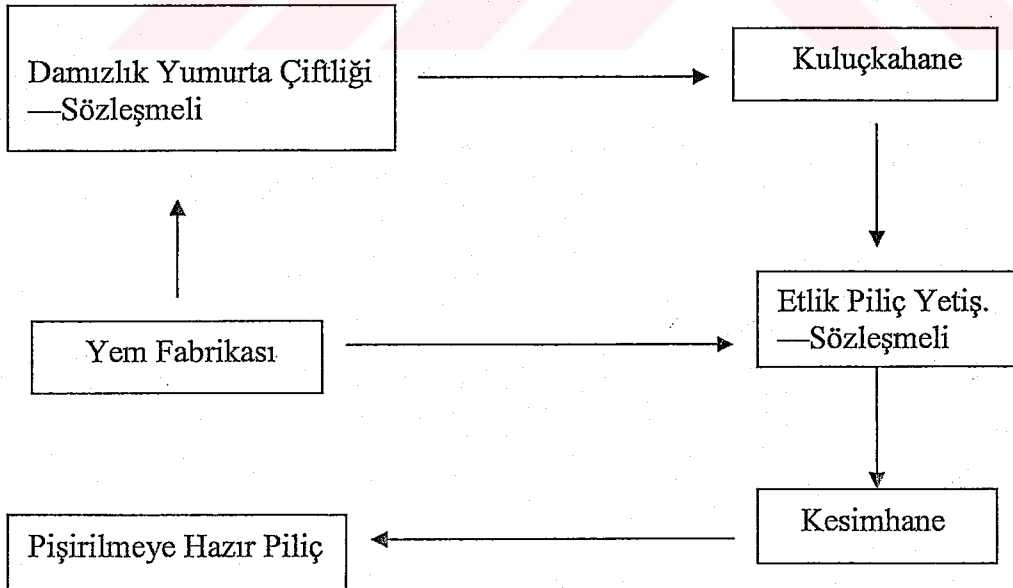
Erzurum ili Aşkale ve Ilıca ilçelerinde analiz edilen 36 işletmede broiler yetiştiriciliğinin tamamı sözleşmeli olarak yapılmaktadır. Erzurum ilinde etlik piliç yetiştiriciliği, sözleşmeli sistem yapıldığı için büyütülen pilicin pazarlanması zor olmamaktadır. Sözleşmecî firma o dönem geçerli olan piyasa koşullarında, üreticinin elde ettiği performans, randıman değerlerine göre ürünü teslim almakta ve ücretini ödemektedir.

Araştırma alanında etlik piliç üretim ve pazarlaması ile ilgili bir örgütlenmeye rastlanılmamıştır. Etlik piliç yetiştiricileri kooperatifleşme girişiminde bulunmuşlar, fakat bu girişimlerinde başarılı olamamışlardır. Üreticiler çeşitli nedenlerle ya kooperatifleşmeye girmemekte veya olumlu girişimler sonucu kurulan kooperatifler kısa zamanda dağılmaktadır. Düşünce olarak üreticilerin kooperatifleşme arzuları kaybolmamakla beraber eyleme geçememektedir. Herkesin ayrı düşüncesi, itimatsızlık,

üreticinin birbirine destek olmaması, idarecilerin yeteneksizliği gibi nedenler kooperatifleşmeyi engellemektedir. Bazı üreticiler kooperatifleşmenin ancak devlet desteği ile gerçekleşebileceğini ve bu nedenle devletin en kısa zamanda üretici örgütlenmesine yardımcı olacak girişimlerde bulunmasını ifade etmektedirler.

Araştırma yöresinde etlik piliç (broiler) yetiştiricilerinin kooperatifleşmeye gidememeleri olumsuz durumlara sebep olmaktadır. Ortaya çıkan bu olumsuz durumlar sonucunda ise, karar alma sürecinin etkinliğini azaltmakta, mikro düzeyde Erzurum ili etlik piliç sektöründe, makro düzeyde de, ülke etlik piliç sektöründe ürün akışında sürekliliğin sağlanmasında problemlere neden olabileceği gibi, bu sektörde faaliyet gösteren tüm birimlerin (üreticiler, işçiler, girdi sağlayan firmalar, kuruluşlar vb.) zarar görmesine sebep olabileceği düşünülmektedir.

Araştırma yöresinde geçerli olan broiler (Etlik Piliç) entegrasyon modelinin anketlerden elde edilen veriler yardımıyla beş ana birimden oluştuğu tespit edilmiş ve şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Yöresinde Broiler Entegrasyon Modeli

Şekil 1’de verilen bu modelde damızlık kümeslerden elde edilen yumurtalar, kuluçkahanelere gönderilmekte, burada yirmibir gün kuluçka makinesinden çıkıma hazırlanmaktadır. Yirmibirinci günün sonunda civciv olarak kuluçkahaneden alınıp, etlik piliç yetiştiren kümeslere dağıtılmaktadır. Burada ortalama 45 gün beslenerek kesime hazır hale getirilmektedirler.

Daha sonra kesimhanelerde temizlenip, işlenerek pişirilmeye hazır halde bayilere ve satış noktalarına,marketlere gönderilir. Bu arada yem fabrikasından da düzenli olarak damızlıkların ve broiler civcivlerinin beslenmesi için kümeslere yem gönderilmektedir.

4.2.3. Araştırma yöresindeki etlik piliç (broiler) yetiştiriciliğinde pazarlama hizmetleri ve pazarlama kanalları

4.2.3.1. Pazarlama hizmetleri

— Toplama;

Çiftliklerde yetiştirilen etlik piliçlerin satış ya da işlemeye tabi tutulmadan önce bir araya getirilmesi toplama işlemini teşkil eder. Bu hizmet ürünlerin firma, kooperatif, sözleşmeli ise sözleşmeli olduğu entegreci firmaya ait kesimhaneye ya da mahalli toplayıcılara götürülmesinin kapsar.

Araştırma bölgesinde üretim kümeslerinde yetiştirilen etlik piliçler, sözleşmecî firma tarafından kümeslerden alınmakta ve firmaya ait olan kesimhaneye taşınmaktadır. Taşımada kamyon vb. büyük motorlu araçlar kullanılmaktadır.

Toplama ya da nakliye masraflarının düşük olmasında, toplama yerine ve kesimhaneye yakınlık önemli rol oynamaktadır. Toplama hizmeti kooperatifler veya şirketler halinde üretim ve pazarlamanın düzenlenmesi durumunda daha fazla gelişecektir.

— İşleme;

Canlı piliç kesimhaneye girdikten sonra tavuk eti ve ürünleri olarak farklı şekillerde tüketiciye sunulmak üzere işlenmektedir. Ürünlere değer kazandırılması ve tüketicinin isteklerinin karşılanması açısından işleme fonksiyonunun yerine getirilmesi gerekmektedir. İşlemede en önemli konu canlı pilicin kontrollü kesimidir.

Kesimhanelerde hazırlanan tavuk eti işlenmemiş, işlenmiş ve hemen tüketime hazır ürünler olarak üç şekilde hazırlanmaktadır. İşlenmemiş tavuk etleri üretimin %92-95'i kadarıdır. İşlenmemiş ürünlerde yemeklik (%90-95) ve ızgaralık (%5-10) tavuk etinden oluşur. Bu ürünler göğüs, but, kanat, boyun, karaciğer, taşlık, bifték, bonfile ve bagettir. İşlenmiş tavuk eti ürünleri ise toplam üretimde %1'den daha az bir paya sahiptir. Tavuk kıyması, köftesi, salamı, sosisi, çorbalık tavuk unu ve sucuğu işlenmiş tavuk ürünleri arasındadır. Tüketime hazır tavuk eti ürünleri de grill, döner, şiş ve kebaptır (Ergün, 1997).

Araştırma bölgesinde toplanan canlı piliçler, kesimhaneye getirildikten sonra tüketiciye sunulmak üzere işlenmektedir. Firmanın bölgedeki kesimhanesinde tam anlamıyla modern bir kesimhane olmaması nedeniyle, tavuk eti işlenmemiş tam veya parçalanmış ürünler şeklinde hazırlanmaktadır. Kesimhane işlenmiş ve hemen tüketime hazır ürünler hazırlayabilecek üretim teknolojisine sahip değildir.

— Dereceleme, Standardizasyon ve Kalite Kontrolü;

Tavuk eti ve ürünlerinin satışa sunulmasında, kalite unsurlarının ortaya çıkarılmasında dereceleme ve standardizasyon hizmetlerinin yerine getirilmesi özellikle tüketici açısından önem arz etmektedir. Tavuk eti ve ürünlerinin TSE tarafından hazırlanmış çok sayıda standardı vardır. Ancak iç piyasada pazarlama kanallarındaki aksaklıklar ve kontrol yetersizlikler nedeniyle bu standartlar yaygın olarak uygulanmamaktadır. Ürünler genel olarak belirlenmiş kalite özelliklerine göre derecelendirilmektedir. Perakende pazarda, ürünün standartlarla yer alması ürünün kalite ve fiyat ilişkisinin

korunmasına ve tüketicinin güven duymasına yardımcı olacaktır. Önemli olan standardizasyonun yurtiçi pazarlamada zorunlu hale getirilmesidir. Diğer taraftan kalite kontrollerinin ilgili bakanlık ve belediyelerce denetimleri etkin olarak yapılmalıdır. Ürünlerin kesimden, perakende satış noktalarına kadar olan aşamalarda denetimlerinin yapılması, sağlıklı ve hijyenik ürünlerinin pazara sürülmesi açısından çok gereklidir.

— Paketleme, Ambalajlama ve Etiketleme;

Ürünün sağlıklı bir şekilde tüketilebilmesi, dış faktörlerden korunabilmesi ve son kullanım tarihine kadar bozulmadan saklanabilmesi gibi nedenlerden dolayı, tavuk etinde paketleme ve ambalajlama zorunludur. Bu konuda da TSE tarafından hazırlanan standartlar yeterince uygulanmamaktadır. Ancak büyük entegre firmalar paketleme ve ambalajlamaya daha fazla önem göstermektedir. Örneğin; köpük veya strafor tabaklarda ambalajlanmış tavuk eti satışı yaygındır.

Tavuk eti ambalajında, üretici firmanın adı, ticari markası, üretim ve son kullanım tarihi, ambalajın içeriği gibi taşınması gerekli olan bilgileri içeren etiketleme hizmeti tam olarak yerine getirilmemektedir. Etiketlemede alışverişi kolaylaştırıcı barkod sistemi yaygınlaştırılmalıdır. Bazı büyük firmaların ürünleri barkod sistemi ile etiketlemede gösterecekleri titizlik sektörün gelişmesini hızlandıracaktır.

Araştırma bölgesinde, tam tavuk eti ve parçalanmış tavuk ürünleri, streç film ve plastik poşetlere konularak, köpük ya da strafor tabaklarda ambalajlama yapılmaktadır. Ambalajlanmamış tavuk eti ve ürünlerinin satışı da yaygındır.

— Taşıma;

Taşıma, ürünün tazeliğinin ve kalitesinin bozulmadan süratle tüketiciye ulaştırılması açısından dikkatle uyulması gereken bir hizmettir. Tavuk eti ve ürünlerinin taşınmasında soğutuculu ve soğutucusuz araçlar kullanılmaktadır. Bunun yanında ürün açık kasalarla da taşınmaktadır. Özellikle yaz mevsiminde ve uzun mesafelere

gönderilecek ürünler açısından soğutuculu araçlar gereklidir. Tavuk eti ve ürünlerinin toptan veya perakende aşamada taşınmasında servisçi plasiyerler kullanılmaktadır. Firmanın belirli bir ön araştırmasından sonra belirlenen bu kişiler, kendi adlarına ve kendi araçları ile çalışırlar. Yaptığı satışlardan belirli bir yüzde komisyon alarak ürünü şirket adına satarlar.

Araştırma bölgesinde kesimhanede tüketiciye sunulmak üzere hazırlanan tavuk ürünleri firmanın ön araştırma sonucu belirlediği servisçi plasiyerler tarafından soğutuculu araçlarla ana satış bölgeleri olan Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'daki bayilere veya satış merkezlerine ulaştırılmaktadır.

— Depolama;

Depolama, ürünün iç ve dış pazarlara sürekli akışı için gerekli olan şartların yerine getirilerek korunmasını sağlaması nedeniyle önemli bir pazarlama hizmetidir. Depolama da, ürünün depolama şartları tam olarak sağlanmalıdır. Türkiye'de tavuk eti taze ya da soğutulmuş olarak tüketilmekte, dondurulmuş ürün tercih edilmemektedir. Üretimdeki ve dış ticaretteki dalgalanmalar dikkate alındığında depolama hizmetinin gerekliliği daha açık olarak görülmektedir. Nitekim mevsimlere ve bazı özel günlerdeki tüketime (yılbaşı, kurban bayramı vb.), ticari ve politik kararlara bağlı olarak üretimde istikrarsızlıklar kendini göstermektedir. Üretim fazlalığının tüketimin yoğun olduğu dönemlere yayılması açısından büyük önemi vardır. Aksi halde dış satım olanağının olduğu dönemlerde de yeterli stok ya da üretimin olmayışı nedeniyle ticari anlaşmalar yerine getirilememektedir. Bu da verilen sözlerinin tutulamamasına ve sektörün itibar kaybetmesine neden olmaktadır.

Sektördeki ilerlemeye karşılık depolama tesisleri de bu gelişmeye paralellik göstermektedir. Ülkemizde 915 adet ve 696 389 ton kapasiteli soğuk hava deposu bulunmaktadır (Güneş ve Albayrak 1997). Kesin olarak bilinmemekle birlikte kanatlı depolama kapasitesinin 10 000 ton civarında olduğu tahmin edilmektedir (Albayrak vd., 1993).

Araştırma bölgesinde faaliyet gösteren firmaya ait olan biri 12 ton kapasiteli -40°C şoklama, ikisi 120 ton kapasiteli -18°C muhafaza olmak üzere 3 adet soğuk hava deposu mevcuttur. Üretimin yoğun olduğu dönemlerde üretim fazlasının tüketimin yoğun olduğu dönemlere saklanabilmesi açısından soğuk hava depolarının büyük önemi bulunmaktadır. Tüketici daha çok taze ürün tercih ettiği için genellikle muhafaza depoları kullanılıyor.

— Fiyat Oluşumu;

Tavuk eti ve ürünlerinin fiyatları piyasa koşullarında arz ve talebe göre oluşmaktadır. Fiyatın belirlenmesinde maliyet unsurlarından biri olan yemin etkisi büyüktür. Tavuk eti fiyatları daha çok piyasayı kontrol edebilen sınırlı sayıda ve orta büyüklükteki firmaların yer aldığı pazarda oluşmaktadır. Parçalanmış, farklılaştırılmış ve daha ileri derecede işlenmiş ürün üreten firmalar bu pazar koşullarında fiyat avantajını yakalayabilmektedir. Tavuk etinde tüketicinin satın alma gücünün artması, fiyatların makul düzeyde oluşturulabilmesi için, maliyetin düşürülmesine çalışılmalı ve kapasite kullanımının geliştirilmesine önem verilmelidir.

— Dağıtım ve Satış;

Tavuk eti pazarlama kanalı içerisinde mülkiyet faydalılığının yaratılması için alıcı ve satıcının bir araya gelmesi sonucunda satış gerçekleşmektedir. Ürünlerin dağıtımında, özel dağıtım şirketleri ya da firmaların kendi araçları ile dağıtım yapılmaktadır.

Araştırma bölgesinde faaliyet gösteren sözleşmeci firma bayiler, satış merkezleri ve büyük marketler aracılığıyla ürünlerinin satışını gerçekleştirmektedir. Firmanın faaliyet gösterdiği Erzurum ili merkezinde bayii bulunmamakta, satışı direkt satış noktaları ve büyük marketler ve hipermarketler aracılığı ile yapmaktadır. Ancak Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu'daki diğer illerde ürünlerini öncelikle bayilere ulaştırmakta, buradan market ve hipermarketlere dağıtım yapılmaktadır.

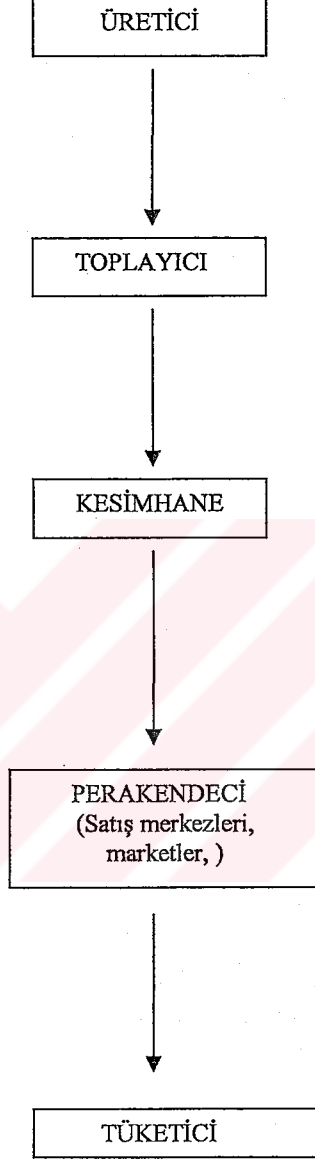
— Talep Yaratma;

Talep yaratma, ürünü bilmeyen potansiyel tüketicilere ürünü kalite özellikleri ve sağlanacak faydalar açısından tanıtmaktır. Ülkemizde tavuk etine yönelik talep yaratma faaliyetleri yetersizdir. Bilimsel yayınlar dışında kitle iletişim araçlarında tüketiciyi bilgilendiren, tavuk etinin yararlarını anlatan yayınlar sınırlıdır.

Araştırma yöresinde faaliyet gösteren firmanın tanıtım faaliyetleri oldukça yetersizdir. Bu nedenle daha fazla tüketiciye ulaşmanın yolları aranmalıdır. Örneğin; tüketicinin ürünü tanıması ve benimsemesi için belli dönemlerde broşürler dağıtılabilir, özellikle ev hanımlarına yönelik toplantılar düzenlenebilir.

4.2.3.2. Pazarlama kanalları

İmal edilmiş ürünlerin tüketiciye ulaştırılmasında çeşitli yollar izlenmektedir. Etlik piliç üretim kümeslerinde üretilen canlı piliçlerin kesimhanede işlendikten sonra, tavuk eti ve ürünlerinin işlenmiş ürün olarak tüketiciye ulaşmaya kadar geçtiği yolların tümüne “Tavuk Eti Pazarlama Kanalları” denir. Araştırma yöresinde anketler yardımıyla belirlenen tavuk ve tavuk eti pazarlama kanalı şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Araştırma Yöresinde Tavuk ve Tavuk Eti Pazarlama Kanalları

Sözleşmecı firmanın faaliyette bulunduğu ve ürünlerini pazarladığı Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz bölgelerindeki diğer illerdeki pazarlama kanalı ise;

Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgelerindeki Pazarlama Kanalı

Üretici → Toplayıcı → Kesimhane → Bayiiler → Satış Merkezleri ve Marketler

Araştırma yöresinde tavuk eti pazarlama kanalının ilk aşamasında yer alan üreticiler ürettikleri canlı tavuğu sözleşmeli firma aracılığıyla pazarlamaktadırlar.

Pazarlama kanalının ikinci aşaması olan toplayıcılar ise anlaşmalı şirketleri kapsamaktadır. Üretici tavuğu sözleşmeli firmanın anlaşmalı olduğu toplayıcıya vermektedir. Bu aşamadan sonra canlı tavuğun kesim işlemi gelmektedir. Araştırma yöresinde bulunan sözleşmeli firmaya ait kesimhanenin kapasitesi 2450 adet/saat olup kesim ve paketlenme teknikleri yeterince gelişmemiş ve rendering ünitesi bulunmamaktadır. Fakat araştırmalar sonuçlarına göre, önümüzdeki üretim döneminde kapasitesini artırmayı ve rendering tesisi kurmayı planlamaktadır.

Ürün tüketime hazırlandıktan sonra ya şirketin pazarlama ünitelerinin satış depolarına ya da bayilere veya direkt olarak perakendeciye ve tüketiciye ulaştırılır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, Erzurum ili Aşkale ve Ilıca ilçelerinde broiler yetiştiriciliği yapan işletmelerinin etlik piliç (broiler) üretim dallarının ekonomik faaliyet sonuçları, üretim maliyetlerinin analiz edilmesi, pazarlama durumları ve pazarlama kanallarının belirlenmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırma yöresinde etlik piliç (broiler) üretim faaliyetine yer veren işletmeler, bitkisel üretim ve büyükbaş hayvancılık konusunda uzmanlaşmış olup, broiler yetiştiriciliğini ek bir faaliyet olarak gerçekleştirmektedirler.

Çalışmaya dâhil edilen işletmelerin tamamı broiler üretimlerini sözleşmeli olarak sürdürmektedirler. İşletmelerin etlik piliç üretiminde; civciv, yem, veteriner ve aşı gereksinimleri sözleşmecî firma tarafından karşılanmaktadır.

Araştırmaya konu olan broiler üretim dallarında besi süresi ortalama 45 gündür. Yılda ortalama 6 devre üretim gerçekleştirilmektedir. Broiler üretim dallarının toplam yıllık kapasiteleri ortalama 1 992 600 adet/yıl olduğu tespit edilmiştir. Yörede 2004 yılında piliç eti üretimi 7 000 ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de 2004 yılı tavuk eti üretim miktarının yaklaşık olarak 855 000 ton olduğu düşünüldüğünde, Erzurum ilinde üretilen yıllık piliç eti üretim miktarının, Türkiye’de üretilen toplam piliç eti miktarının yaklaşık %0,82’sini oluşturduğu görülmektedir.

Analiz edilen broiler yetiştiriciliği yapan işletmelerde, yetiştirici yaşları 35,11–40,33 arasında değişmektedir. Yetiştirici yaşları ortalaması ise 39,39’dur. Yetiştiricilerin eğitim seviyesinin 5,50–9,00 yıl arasında olduğu tespit edilmiştir. Yetiştiricilerin ortalama eğitim yılları ise 7,63 yıl olarak belirlenmiştir.

İncelenen broiler yetiştiriciliğine yer veren işletmelerde, yetiştiricilerin sahip oldukları ortalama arazi varlığı 150,67 dekar olarak tespit edilmiştir. Gruplar itibariyle; birinci

kapasite grubunda ortalama arazi varlığı 119,28 dekar, ikinci kapasite grubunda bir işletme dışında ortalama arazi varlığı 145,73 dekardır. Bu bir işletme yörede kiracı olarak etlik piliç üretim faaliyeti yapmakta, arazi varlığına sahip olmamaktadır. Üçüncü kapasite grubunda ortalama arazi varlığı ise 187,00 dekar olarak tespit edilmiştir.

İncelenen broiler yetiştiriciliğine yer veren işletmelerin sahip oldukları broiler kümes alanları ise ortalama 523,27 m² olarak hesaplanmıştır. Gruplar itibariyle, birinci kapasite grubunda ortalama kümes alanları 294 m², ikinci kapasite grubunda ortalama kümes alanları 539,16 m² ve üçüncü kapasite grubunda ortalama kümes alanları ise 886,67 m² olarak saptanmıştır.

Çalışma konusu olan broiler üretim dallarında, üretimin hiçbir aşamasında yabancı işgücü kullanılmamaktadır. Toplam işgücünün üretim dalları ortalaması 1,68 EİB olarak saptanmıştır. Gruplar itibariyle toplam işgücü sırasıyla; 1,22; 1,82; 2,00 erkek işgücü birimi (EİB) olarak tespit edilmiştir. İşletmelerde piliçlerin kesime gitmesinden sonra tekrar üretime başlayıncaya kadarki ara dönemde kirlenen kümeslerin temizlenmesi, kümeslerdeki altlıkların kaldırılması, kümeslerin yıkanması, badana yapılması ve dezenfekte edilmesi, suluk ve yemlik düzeneklerinin yıkanması gibi adale gücü ile yapılan bütün işlemler aile işgücü tarafından karşılanmakta ve işletmelerde genel olarak yabancı işçi çalıştırılmamaktadır.

İncelenen broiler üretim dallarında bir etlik piliç cinsi olan Ross genotipi hayvanların kullanıldığı ve yaz devresinde m²'ye ortalama 11,91 adet, kış devresinde ise m²'ye ortalama 14,07 adet civciv konulduğu belirlenmiştir.

Araştırma alanındaki broiler üretimine yer veren işletmelerde, broiler üretim dalları ortalaması olarak hayvan başına ortalama 0,37 kg altlık kullanılırken; gruplar itibariyle miktar, 0,29 kg ile 0,41 kg arasında değişmektedir. Metrekareye düşen altlık miktarı ise ortalama 4,79 kg'dır. Gruplar itibariyle; 4,08–5,64 kg arasında değişmektedir. Yetiştiriciler; kullanılan altlık miktarının yaz ve kış devrelerine göre değiştiğini ifade etmektedirler.

İncelenen broiler üretim dallarında, genel olarak ölüm (kayıp) oranının yaz devresinde %3,66 ve kış devresinde %8,88 olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak broiler üretim dallarında ortalama kesim süresi 45 gün'dür.

Etlik piliçlerin bir devrede genel olarak 4,35–4,41kg/piliç arasında yem tükettikleri, ortalama bir pilicin 4,38 kg yem tükettiği hesaplanmıştır. İncelenen broiler üretim dallarında, gruplar itibariyle hayvan başına düşen canlı ağırlık miktarının 2,20–2,40 kg arasında değiştiği, ortalama olarak 2,30 kg olduğu belirlenmiştir. Etlik piliç yetiştiriciliğinde en önemli göstergelerden biri olan yemden yararlanma oranının 1,81–1,86 arasında değiştiği ve ortalama olarak 1,85 olduğu belirlenmiştir.

İncelenen broiler üretim dallarında, genel ortalamaya göre, yetiştiricinin toplam gelirinin %94,89'unu etlik piliç satışları oluştururken, geriye kalan %5,11'ini tali gelir olan çuval gelirleri oluşturmaktadır. Broiler üretim dallarında ortalama toplam gelir 19 332,28 YTL olarak belirlenmiştir. Gruplar itibariyle toplam gelirler ise sırasıyla; 9 995,44 YTL, 18 366,64 YTL ve 29 634,75 YTL olarak tespit edilmiştir.

Kümes alanı birimi başına düşen gelir ikinci kapasite grubuna dâhil üretim dallarında en yüksek iken, bunu sırasıyla 1. ve 3. kapasite grubuna dâhil işletmeler izlemektedir. Genel ortalamaya göre, canlı ağırlık birimi başına düşen brüt toplam gelir (brüt üretim değeri) 0,189 YTL iken, üçüncü grup üretim dallarında en yüksek 1 kg canlı ağırlığa düşen brüt gelire sahip işletmeler olarak tespit edilmişlerdir. Broiler üretim dallarının kapasiteleri arttıkça toplam gelirleri arttığı, ancak birim kümes alanına düşen brüt üretim değeri düşük kapasiteli üretim dallarında daha yüksek gerçekleşmekte olduğu ifade edilebilir. Ancak üretim dallarının kapasiteleri arttıkça birim canlı ağırlığa düşen toplam gelir artmakta olduğu tespit edilmiştir.

İncelenen broiler üretim dallarında, toplam üretim masraflarının, kapasite grupları ortalaması içinde %30,76'sını işçilik masrafları, %23,27'sini ısıtma masrafları ve %13,43'ünü amortismanlar oluşturmaktadır. Üretim masraflarının kapasite grupları ortalaması 24 811,45 YTL olarak tespit edilmiştir. Toplam üretim masrafları birinci

grupta 16 381,36 YTL, ikinci grupta 24 659,95 YTL ve üçüncü kapasite grubuna dâhil üretim dallarında ise 33 393,05 YTL olarak belirlenmiştir. Kümes alanının birimi başına düşen üretim masrafları birinci grup üretim dallarında en yüksek iken, üçüncü kapasite grubuna dâhil üretim dallarında en düşük olarak gerçekleşmiştir. Üretim dallarının kapasitesi arttıkça birim kümes alanına düşen üretim masraflarının azaldığı saptanmıştır.

İncelenen broiler üretim dallarında, genel ortalamaya göre yetiştiricilerin net geliri -5 479,17 YTL olarak tespit edilmiştir. Gruplar itibariyle üç kapasite grubuna dâhil olan üretim dallarının da zarar ettiği görülmektedir. Kapasite grupları itibariyle; net gelirler sırasıyla; -6 385,92 YTL, -6 293,31 YTL ve -3 758,30 YTL olarak belirlenmiştir. Kümes alanı birimi başına düşen net gelirin üretim dalları ortalaması ise -10,47 YTL, canlı ağırlık birimi başına düşen net gelir ise -0,07 YTL olarak tespit edilmiştir. Bir değerlendirme yapıldığında; üç kapasite grubuna dâhil olan broiler üretim dallarının tamamı negatif gelir değerlerine sahip olduğu görülmektedir.

Araştırmaya dâhil edilen işletmeler broiler yetiştiriciliğinde zarar etmektedirler. Elde ettikleri gelir üretim masrafını karşılayamamakta, kâr elde edememektedirler. Buna rağmen broiler üretimine devam etmektedirler. Çünkü toplam masrafların önemli bir kısmını, örneğin; işletmeci ve ailesi işgücü karşılığı, amortismanlar gibi masrafları aile kendisi karşılamaktadır. Bunlar masraf unsuru olmakla beraber fiili harcama değildir. Fakat üretim masraflarına dâhil edilmektedir. Gerçekte broiler üretim faaliyetinde bu harcamalar (işletmeci ve ailesi işgücü karşılığı, amortismanlar vb.) yapılmamaktadır. Bu nedenle üç kapasite grubuna dâhil olan broiler üretim dalları da, zarar ediyor görülmektedirler. Buna bağlı olarak net gelir hesabının üreticilerin gerçek durumlarını ortaya koymadığı, doğru ve tutarlı sonuçlar vermediği kanısına varılabilmektedir.

İncelenen broiler üretim dallarında, üretim dallarında mevcut kıt üretim vasıtalarının kullanımı bakımından, üretim faaliyetlerinin rekabet güçlerinin belirlenmesinde önemli bir başarı ölçüsü olan brüt marj genel ortalamaya göre 8 504,17 YTL olarak belirlenmiştir. Gruplar itibariyle sırasıyla; birinci grup üretim dallarında 2 748,66 YTL,

ikinci kapasite grubuna dâhil üretim dallarında 7 367,11 YTL ve üçüncü kapasite grubuna dâhil üretim dallarında ise 15 396,73 YTL olarak tespit edilmiştir. Üçüncü grup broiler üretim dalları en yüksek brüt marj değerlerine sahiptirler. Bir değerlendirme yapıldığında üretim dalı ölçeği arttıkça, yani kapasite büyüdükçe, brüt marjın arttığı bir başka ifadeyle üretim faaliyetinde rekabet güçlerinin arttığını yani daha başarılı oldukları, üretim faaliyetinden daha fazla kazanç elde ettikleri sonucuna varılmaktadır.

İncelenen broiler üretim dallarında, birim canlı ağırlık başına düşen maliyetin üretim dalları ortalaması 0,253 YTL olarak tespit edilmiştir. Grup itibariyle birim canlı ağırlık maliyetleri ise sırasıyla; 0,299 YTL, 0,247 YTL ve 0,213 YTL olarak hesaplanmıştır. Bir değerlendirme yapıldığında; işletme ölçeği arttıkça birim canlı ağırlık maliyetinin azaldığı sonucuna varılmaktadır. Bu da işletme ölçeği arttıkça, yani kapasite büyüdükçe girdi unsurlarının daha rantabl kullanıldığını göstermektedir.

Bu sonuçlara bakıldığında Erzurum ili için, özellikle büyük kapasitelerle çalışıldığında etlik piliç yetiştiriciliğinin oldukça kârlı bir üretim dalı olduğu kanaatine varılmaktadır. Bununla birlikte broiler yetiştiricilerinin yaşadıkları sorunlar göz ardı edilememektedir.

Erzurum ili ve Türkiye geneli için, sözleşmeli etlik piliç yetiştiriciliğinde geçerli olan bazı problemler ve olası çözüm önerileri aşağıda belirtilmiştir;

Araştırma yöresinde bulunan broiler üretimine yer veren işletmeler, sözleşmeli üretim sisteminde faaliyette bulunmaları nedeniyle karar alma sürecinde, sözleşmeli yetiştiricilerin daha az etkili oldukları tespit edilmiştir. Karar alma sürecinde dengenin sağlanabilmesi ve serbest piyasa koşullarında en isabetli kararların verilebilmesi için, üreticilerin birleşerek kendi aralarında kooperatifler veya üretici birlikleri oluşturmalarının faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca yöre etlik piliç yetiştiricileri, sözleşmeci firmanın tüm faaliyetlerinden haberdar olmayı talep etmektedirler.

Sözleşmecı firma tarafından devre sonunda hayvanların teslimatında ödenen prim bedellerinin, piyasa koşullarına göre düşük miktarda kaldıkları üreticiler tarafından belirtilen önemli konular arasında bulunmaktadır.

Erzurum ili etlik piliç yetiştiriciliğinin kendine özgü olan sorunlardan birisi; yörede hüküm ağır kış şartları nedeniyle yakacak giderlerinin çok yüksek olmasıdır. Sözleşmeli firmanın yakıt primi uygulamasına gitmesinin üreticilerin bu yükünü hafifleteceği düşünülmektedir. Etlik piliç yetiştiriciliği yapan işletmelerin bu üretim dalında örgütsel bir yapıya sahip olmaları, darboğaza girdikleri dönemde kredi alma zorunluluğu ortaya çıkarmaktadır. Faiz oranlarının yüksekliği araştırma yöresindeki üreticinin diğer büyük sorunlarından birini teşkil etmektedir ve üreticinin kâr marjını daha da düşürmektedir. Ayrıca doğu ile batı iller arasında pazara ve temel girdilere uzaklık bakımından farklılık olması nedeniyle doğu illerindeki işletmelerde tavuk ürünlerinin maliyetleri, daha da yüksek olmaktadır.

Bu nedenle doğu illeri için verilecek kredilerde faiz oranlarının batı illerine göre daha düşük olması maliyette meydana gelen farklılığı bir ölçüde azaltabilecektir.

Türkiye ve araştırma yöresindeki etlik piliç yetiştiriciliği yapan işletmelerin büyük bir bölümü küçük kapasiteli işletmelerdir. Bu işletmeler destek politikaları ile daha verimli ve kârlı çalışabilecek bir büyüklüğe (kapasiteye) ulaştırılmalıdır.

Araştırma yöresinde bulunan etlik piliç yetiştiricileri, en önemli üretim girdilerinden olan yem ve elektrik kullanımının devlet tarafından desteklenmesini istemektedirler. Böylece üretim masrafları bir nebze olsun azalacak ve daha kârlı bir üretimde bulunabileceklerdir.

Sözleşmecı firmanın kuluçkahanesinin yörede bulunmaması nedeniyle, nakliyeden kaynaklanan civciv hastalıkları ve ölüm oranları yüksek olmaktadır. Araştırma yöresinde sözleşmecı firma tarafından kuluçkahane kurulması bu soruna bir çözüm

olacaktır. Ayrıca işletmeciler, hayvan nakillerinin kamu tarafından denetimini gerekli görmektedirler.

Broiler anaç sürülerinin hastalıklardan korunması için sağlıklı damızlık seçimi, sağlıklı damızlık ve yumurta üretimine gidilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Hastalıklarla mücadele de tüm entegre kuruluşların sağlık önlemlerine, aşılama yöntemlerine önem vermeleri gerekmektedir. Çünkü hastalıklar nedeniyle kullanılan antibiyotik, aşı ve vitaminler, etlik piliç üretim maliyetini artırmaktadır.

Çalışma alanında yetiştiriciler yemlerin kalitesizliğinden şikâyet etmekte ve hayvan ölümlerine sebep olduğunu belirtmektedirler. Bu nedenle yemler periyodik olarak analiz edilmeli ve bu sebepten meydana gelecek kayıplara fırsat verilmemelidir.

Ayrıca üretimde kullanılan yem, elektrik ve yakıt gibi girdilerde de, devletin destekleme uygulaması yetiştiriciler tarafından önemle üzerinde durulan bir konudur. Araştırma yöresindeki üreticiler, önceki yıllarda devlet tarafından uygulanan yem teşviği desteklemesinin yeniden uygulamaya konulmasını talep etmektedirler.

Araştırma yöresinde etlik piliç (broiler) yetiştiricileri, sözleşmeci firmaya ait olan kesimhanenin ihtiyaca cevap vermediğini ve kapasitesinin artırılması gerektiğini belirtmektedirler. Ayrıca yörede kuluçkahane bulunmadığı için, civciv materyalinin diğer illerden karayolu ile uzun yolculuklar sonucu getirildiğini, bunun da hayvan kayıplarına neden olduğunu ifade etmektedirler. Bu nedenle yetiştiriciler yörede bir kuluçkahane kurulmasını talep etmektedirler.

Araştırma yöresinde broiler yetiştiricilerinin önemle üzerinde durdukları bir sorun ise; yörede bulunan üniversitenin ilgili bölümlerinin üretici ile işbirliği içinde olmaması ve yetkililerin işletmeleri ziyaret etmemeleridir. Ayrıca daha fazla canlı ağırlık elde edebilmenin yollarını ve yeni üretim teknolojileri hakkında üniversitenin kendilerine yol göstermelerini talep etmektedirler.

Piliç etinin daha çok değer kazanması ve pazarda kalite özelliklerinin açığa çıkması açısından pazarlanmasında dereceleme, standardizasyon ve kalite kontrol çalışmaları etkin hale getirilmelidir.

Etlik piliç üretiminin bir plân çerçevesinde gerçekleşmemesi sonucu oluşan arz fazlalığına bağlı olarak fiyat düşmekte, fiyatın düşmesiyle kimi firmaların üretimden çekilmesi sonucunda talep karşılanmadığı için fiyat tekrar yükselmektedir. Entegre kuruluşlar piyasadaki fiyat dalgalanmalarından daha az etkilenmektedirler. Özellikle bağımsız çalışan, girdi temini ve pazarlama bakımından güçsüz olan üreticiler bu ortamdan büyük ölçüde ve olumsuz yönde etkilenmektedirler.

Broiler üretim yapan işletmelerde kayıt tutulmaması nedeniyle, broiler üretim dalında üretim miktarı tam belirtilmemekte, üretimin kontrol edilmemesi nedeniyle, üretim planlaması yapılamamaktadır. Bu da üretim ve fiyat dalgalanmalarına neden olmaktadır. Bunun sonucunda ise ülkemizde tavuk eti fiyatları ve üretiminde istikrarsızlık ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Türkiye genelinde ve araştırma yöresinde, etlik piliç işletmelerinin devreler itibariyle harcamış oldukları bütün masraf kalemlerinin ve üretim miktarının detaylı olarak kaydedildiği bir sistem oluşturulmalıdır. Bu basit defter kaydı olabileceği gibi, bütçe imkânlarının elvermesi durumunda, bilgisayar ortamının kullanılması daha faydalı olacaktır. Bu sistem uygulamaya geçirildiği takdirde, geçmişe ait verilerin eşliğinde, geleceğe dönük tahminler doğru olarak yapılabilecek, yaz ve kış devrelerinde en isabetli kararlar verilebilecektir.

Sonuç itibariyle; araştırma yöresinde uzun bir aradan sonra başlayan etlik piliç (broiler) yetiştiricilik faaliyeti, belirtilmeye çalışılan sorunlara rağmen, yöredeki ağır iklim koşullarına bağlı olarak tarımsal gelirleri oldukça düşük olan yetiştiriciler tarafından benimsenmiştir. Sorunların giderilmesi ve ihracat yollarının açılması halinde, etlik piliç yetiştiriciliğinin yörede yaygınlaşacağı düşünülmektedir.

Tavuk eti pazarlama sorunları ise; piyasa hakkında bilgi noksanlığı, girdi sağladığı firmalar karşısında söz sahibi olamaması, kesimhanelerin teknik yetersizlikler içinde

olmaları, kesim artıklarının çoğunlukla değerlendirilememesi, ürünlerin standardizasyon, etiketleme ve ambalajlama sorunlarının devam etmesi gibi çok yönlüdür. Bu sorunlar mikro bazda Erzurum ili yetiştiricileri, makro bazda Türkiye genelindeki yetiştiriciler için geçerlidir. Araştırma yöresindeki üretim dallarında bu sorunlar sözleşmeli üreticilerin piyasa hakkında bilgilendirilmesi, daha fazla söz hakkı tanınması, özellikle araştırma yöresinde kesimhanelerin üretim ve işleme teknolojilerinin geliştirilmesi, rendering tesisi kurulması yoluyla giderilebilir.

KAYNAKLAR

- Açıl, A. F., 1966. Türkiye Tavukçuluğunun İktisadi Cephesi. Ankara Üniversitesi. Ziraat Fakültesi Yayınları: 252, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1966
- Açıl, A.F., 1974. Tarımsal Ürün Maliyetlerinin Hesaplanması ve Memleketimiz Tarımsal Ürün Maliyetlerindeki Gelişmeler. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 567, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler:330, Ankara.
- Akdemir, S., 1987. Adana – İçel İllerinde Etlik Piliç ve Yumurta Üretim Ekonomisi. Çukurova Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. (Basılmamış) Doktora Tezi, Adana.
- Akkılıç, M., 1963. Tavukçuluğun Türkiye Ekonomisinde ve Türk Halkının Beslenmesindeki Yeri, Tavukçuluk Dergisi, Ankara.
- Akman, K., 2000. Türkiye’de Beyaz Et ve Yumurta Üretimi, İç Tüketim ve Dış Satım Sorunları ve Önlemler. Türkiye 2000 Hayvancılık Kongresi, Ankara.
- Akşit, M. ve Miran, B., 1997. Sözleşmeli Etlik Piliç Üretimi ve Ege Bölgesi’ndeki İşletmelerin Durumunun Değerlendirilmesi. Hayvancılıktaki Örgütlenme Sorunları Sempozyumu, 27–28 Kasım 1997, İzmir.
- Aktuğlu, M.A., 1965. Ziraatta Maliyet. Maliyet Muhasebesi ve Maliyet Giderleri Kalkülasyonunun Işığı Altında Ziraat İşletmelerinde Kalkülasyon ile İlgili Esaslar, Prensipler ve Metotlar. Ege Üniversitesi Matbaası. S.49, İzmir.
- Albayrak, M., 1993. Tavuk Eti Sanayinde Pazarlama Hizmetleri ve Dağıtım Kanalları. Uluslararası Tavukçuluk Kongresi’93. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Baskı Ofset Ünitesi, s. 47–65.
- Albayrak, M., Güneş, T. ve Türkoğlu M., 1997. Türkiye’de Tavuk Eti Sanayinde Pazarlama Hizmetleri ve Dağıtım Kanalları. Uluslararası Tavukçuluk Kongresi, İstanbul.
- Anonim, 1997/a. DİE Kayıtları, Tarımsal Yapı ve Üretim, Ankara
- Anonim, 1997/b, Erzurum İli Kalkınma Raporu. Erzurum Kalkınma Vakfı; Erzurum
- Anonim, 2002. Tarımsal Yapı (Üretim, Fiyat, Değer). T.C. Devlet İstatistik Yayınları, Ankara.
- Anonim, 2004. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı İnternet Kayıtları. www.tarim.gov.tr.
- Anonim, 2005/a. T.C. Ziraat Bankası Erzurum Bölge Müdürlüğü
- Anonim, 2005/b. Temel Ekonomik Göstergeler www.dpt.gov.tr
- Arabacı, E., 1990. Bursa Merkez İlçesi Kasaplık Piliç İşletmelerinin Ekonomik Analizi. U. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış) , Bursa.
- Aral, S., 1985. Türkiye’de Kırmızı Et Üretimi ve Sorunları. E. B. K. Dergisi. Cilt; 7, Sayı: 41, Ankara.

- Aras, A., 1988. Tarım Muhasebesi, Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi. Ders Kitapları Yayın No: 486, İzmir.
- Bostan, M., 1980. İstanbul İli Tavukçuluk İşletmelerinin Ekonomik Yapısı ve Temel Yönetim Sorunları. İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Doktora Tezi (Yayınlanmamış), İstanbul.
- Bülbül, M. ve Gündoğmuş, E., 1999. Türkiye Et Tavukçuluğu Endüstrisinde Üretim ve Pazarlama Aşamasında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. YUTAV'99 Uluslararası Tavukçuluk Fuarı ve Konferansı. Bilimsel Tavukçuluk Derneği, İstanbul.
- Çetin, B., 1984. Ankara İli Kasaplık İşletmelerinin Ekonomik Analizi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi. Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Ankara.
- Çobanbaş, N., 1999. Bursa ve Balıkesir İllerinde Sözleşmeli ve Serbest Olarak Kasaplık Piliç Yetiştiriciliği Yapan İşletmelerin Karşılaştırmalı Ekonomik Analizi, U. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Bursa.
- Çobanoğlu, F., 2000. Aydın İlinde Etlik Piliç İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Pazarlama Durumu. Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Aydın.
- Dağdemir, V., 1998. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesinde Süt Ürünlerinin İmalat Maliyeti ve Pazarlama Şekli Üzerine Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. Doktora Tezi (Yayınlanmamış), Erzurum.
- Dağdemir, V., Demir, O. and Keskin, A., 2004. Estimation of Supply and Demand Models for Chicken Meat in Turkey. J Appl. Anim. Res., 25: 45-48.
- Dağdemir, V., 2004. Bayburt İli Kop ve Burnaz Dere Havzalarında Arıcılık Yapan İşletmelerin Genel Durumu ve Kooperatifleşmeye Bakış Açısı. Kooperatifçilik Dergisi. Sayı: 146 s. 102-111.
- Ergün, Ö., 1997. Kanatlı Etlerinin Değerlendirme Şekilleri. Tavukçuluğun Sesi Dergisi, sayı: 71,72. Sf: 52-53.
- Erkuş, A. vd., 1996. Tarım Ekonomisi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı. Yayın No: 5, Ankara.
- Ertürk, E. Y., 2000. Ankara İli Kızılcahamam İlçesinde KÖYTÜR'e Bağlı Olarak Faaliyet Gösteren Broiler İşletmelerinin Ekonomik Analizi. A. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Ankara.
- Fidan, H. ve Güneş, E., 1999. Broiler Yetiştiriciliğinde İşgücü Kullanımı ve Üretim Maliyetinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Tr. Jour. of Agriculture and Forestry, Ek Sayı: 2 TÜBİTAK, 1999.
- Gülten, Ş., 1994. Kıymet Takdiri. Atatürk Üniversitesi Yayınları No:435, Ziraat Fakültesi Yayınları No:202, Ders Kitapları Serisi No: 29, S.39. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ofset Tesisi.

- Gümüşsoy, N., 1992. Ankara İli Kazan İlçesindeki Etlik Piliç İşletmelerinin Ekonomik Analizi. A. Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Ankara.
- Güneş, T. ve Albayrak, M., 1997. Türkiye Tavukçuluğunda Pazarlama Sorunları ve Çözüm Önerileri. Çiftlik Dergisi, sf: 76
- Julie, K., 1997. Factors Affecting Poultry Meat Quality. Northcutt The University of Georgia Cooperative Extension Service College of Agricultural and Environmental Sciences Department of Poultry Science. 4 Towers Building Athens, Bulletin 1157/ June.
- Karagölge, C., 1996. Tarımsal İşletmecilik. Tarım İşletmelerinin Analiz ve Planlaması. Atatürk Üniversitesi Yayınları. No: 827, Ziraat Fakültesi Yayınları: 326, Ders Kitapları Serisi No: 74,s.71, Erzurum.
- Kıral, T. ve Rehber, E., 1986. Hayvansal Ürün Maliyetlerinin Hesaplanması. Batı Akdeniz Bölgesi 1. Hayvancılık Semineri. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Antalya.
- Kızıloğlu, S., Birinci, A. ve Topçu, Y., 2000. Tavuk Eti Sanayinin Tarım İşletmelerinin Tarımsal Yapılarına Olan Etkilerinin Ekonomik Analizi. Türkiye 4. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi. s: 67, 6-8 Eylül 2000, Tekirdağ.
- Koç, A., 1998. Tavuk Eti Pazarının Ekonometrik Analizi, Tarım Ekonomisi Dergisi, s. 58-70, İzmir.
- Konak, K., Çobanoğlu, F. ve Bozkurt, M., 2003. Türkiye Etlik Piliç Sektörünün Mevcut Durumu ve Dünya Genelindeki Gelişmeler. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi sayı: 16, s:127-133.
- Konak, K., Çobanoğlu, F. ve Bozkurt, M., 1999. Cinsiyete Göre Yemlenen Etlik Piliçlerde Bitiş Yeminin Besi Performansı Üzerine Etkilerinin Ekonomik Analizi. Uluslararası Hayvancılık Kongresi'99. Ege Üniversitesi, Bornova-İzmir.
- Kutlu, H. R., Gül, A. ve Görgülü, M., 2003. Türkiye Hayvancılığı; Hedef 2023, Sorunlar, Çözüm Yolları, Politika Arayışları. Hayvancılık Raporu. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi.
- Noles, R. K., 1969. Teaching Poultry Management Principles, Poultry Science Vol. 48, Number 3.
- Özkorkmaz, Ç., 1995. Bandırma İlçesinde Broiler Üretiminin Ekonomik Analizi. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi. Yüksek Lisans Tezi(Yayınlanmamış), Bursa.
- Öztürk, M., 1999. Samsun İli Broiler İşletmelerinde Üretim Maliyetlerinin Analizi vle Üretim ve Pazarlama Sorunları. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Hayvancılık İşletme Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Ankara.
- Öztürk, F. ve Durmuş, İ., 2001. Türkiye'deki Tavukçuluk İşletmelerinin Genel Durumu. Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü Dergisi. Sayı: 5, 2001

- Sakarya, E., 1990. Ankara İli Kazan İlçesi Broiler Tavukçuluk İşletmelerinde Karlılık ve Verimlilik Analizleri. A. Ü. Veterinerlik Fakültesi, Samsun.
- Saner, G., 1999. Etlik Piliç Yetiştiriciliği Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme "Kemalpaşa (İzmir) Örneği". Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Bornova- İzmir.
- Saner, G., Kenanoğlu, Z. ve Karhan, Ö., 2000. Türkiye’de Tavuk Eti Tüketimini Etkileyen Faktörler Üzerine Bir İnceleme. Türkiye 4. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi. s. 27, 6-8 Eylül 2000, Tekirdağ.
- Sarıca, M., 1996. Etlik Piliçlerde Besi Süresinin Uzatılmasının Verim Özelliklerine Etkisi ve Ekonomik Değerlendirilmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Yayın No: 11. Samsun.
- Şenköylü, N., 1996. Türkiye’de Tavukçuluğun Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri. Hayvancılık’96 Kongresi, Cilt:1, sf: 297-304, İzmir.
- Tanrıvermiş, H. ve Gündoğmuş, E., 1999. Türkiye Tavukçuluğunda Dikey Entegrasyon Eğilimleri. YUTAV’99 Uluslararası Tavukçuluk Fuarı ve Konferansı. Bilimsel Tavukçuluk Derneği, İstanbul.
- Turhan, A., 1987. Akçakoca Tavukçuluk İşletmelerinin Ekonomik Yapısı ve Pazarlama Sorunları. A. Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Ankara.
- Türkoğlu, vd., 1997. Tavukçuluk Bilimi: Yetiştirme ve Hastalıklar. Samsun.
- Ün, C., 1985. Ulusal Tavukçuluk Sempozyumu’85, sf:221, Adana.
- Yurdakul vd., 1999. Türkiye’de Hayvansal Ürünler Arzı ve Yem Talebi: Mevcut Durumun Değerlendirilmesi ve Alternatif Politika Senaryoları. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Mart 1999. Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Erzurum’da 1979 yılında doğdu. İlk, orta, lise öğrenimini Erzurum’da tamamladı. 1995 yılında girdiği Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi bölümünden 1999 yılında mezun oldu. 2002 yılında Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı’nda yüksek lisans öğrenimine başladı. Halen yüksek lisans öğrenimine devam etmektedir.

